

Kanonik Anton Vovk (1900–1963), okoli 1941.

Vir: *NSAL 107, P Vovk, portreti.*

Blaž Otrin

mag., višji arhivist, Nadškofijski arhiv Ljubljana
Krekov trg 1, 1000 Ljubljana
e-naslov: blaz.otrin@rkc.si

ANTON VOVK – KANONIK (1940–1945)

1 UVOD

Anton Vovk (1900–1963) je bil po demokratičnih spremembah v Sloveniji deležen veliko pozornosti tako zgodovinarjev kot tudi laične javnosti. Poleg mnogih člankov mu je bilo namenjenih kar nekaj obsežnih knjižnih del.¹ Večina teh prispevkov se nanaša na čas po drugi svetovni vojni, ko je Vovk prevzel vodenje ljubljanske škofije. Najšibkeje je bilo do sedaj obdelano obdobje, ko je bil Vovk kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja, od leta 1940 pa do 15. junija 1945, ko je postal generalni vikar. Pričujoč prispevek se ukvarja prav s predstavitvijo njegovega dela v tem obdobju, ki nam v marsičem lahko pomaga tudi pri razumevanju njegovega delovanja pozneje.

2 PRIHOD V LJUBLJANO LETA 1940 IN PREVZEM RAZNIH SLUŽBENIH DOLŽNOSTI

Vovk si je kot župnik v Trzinu pridobil ugled ne le v domači župniji, ampak tudi širše. V dobrih odnosih je bil tako s škofom Gregorijem Rožmanom (1883–1959), ki se je rad oglasil v Trzinu tudi nenapovedano² in ob vizitacijah pohvalil njegovo delo,³ kot tudi generalnim vikarjem Ignacijem Nadrahom (1868–1951), ki je bil pomemben lik pri Vovkovem odhodu v Ljubljano.

Ljubljanska škofija je v letu 1938 pričela z gradnjo monumentalnega Baragovega semenišča. Dela so hitro napredovala, tako, da so predvideli, da se bo ljubljansko bogoslovje v novo stavbo preselilo že na začetku študijskega leta

¹ Tu gre omeniti predvsem dela: Ludvik Ceglar, *Škof Vovk in njegov čas 1900–1963*, Celovec, Ljubljana, Dunaj 1993–1998, I.–IV. del; Bogan Kolar, *V Gospoda zaupam: iz zapiskov nadškofa Antona Vovka*, Ljubljana 2000; Ivan Merlak, *Za narod in Cerkev: življenjepis božjega služabnika Antona Vovka*, Ljubljana 2002; Anton Vovk, *V spomin in opomin* (ur. Blaž Otrin), Ljubljana 2003; *Vovkov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2005.

² Župnijski arhiv (ŽA) Trzin, Kronika, Zvezek I (1909–1932), 1930; Zvezek II (1933–2002), str. 5, 6.

³ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) 10, šk. 247, Trzin. Rešitev kanonične vizitacije iz leta 1934; Ljubljana, 16. 3. 1935, št. 1248.

1941/42. Rektor bogoslovnega semenišča v Ljubljani je bil že od leta 1919 Ignacij Nadrah, ki je bil hkrati od leta 1930 tudi generalni vikar škofije. Škofu Rožmanu je povedal, da bo službo rektorja odložil ob preselitvi v novo stavbo, torej predvidoma jeseni 1941.⁴ Škof je pričel iskati novega kandidata za rektorja in med predlogi se je znašel tudi Anton Vovk. Zanj sta se zavzela profesor dr. Ignacij Lenček (1907–1974)⁵ in jezuit p. Florijan Ramšak (1882–1976), ki ga je škofu predlagal z argumentom, da je Vovk priljubljen med duhovniki, a hkrati odločen in urejen človek.

Po smrti stolnega kanonika Josipa Šiška 10. decembra 1939 se je izpraznilo mesto stolnega kanonikata ad baculum, ki ga je podeljeval škof. Rožman je Vovka vprašal, če bi bil pripravljen priti v Ljubljano, a se je ta sprva branil, nato pa vabilo sprejel.⁶ Vovk se je nato 14. februarja 1940 prijavil na razpisano mesto praznega kanonikata, škof je 26. marca obvestil stolni kapitelj, da med osmimi prijavljenimi kandidati namerava imenovati Vovka, ki je bil sicer najmlajši med kandidati, kar je kapitelj na seji 5. aprila soglasno podprl. 15. aprila 1940 je škof Rožman Vovka imenoval za kanonika ad baculum.⁷ Še pred samim imenovanjem se je vest razširila po škofiji, povsod so jo sprejeli z odobravanjem,⁸ razen v Trziču, kjer so se le stežka sprijaznili z novico, da bodo izgubili priljubljenega župnika.

1. septembra 1940 je Vovk še zadnjič kot župnik maševal v Trziču, se nato od župljanov poslovil in odšel v Ljubljano. Star dobrih štirideset let je postal kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja. Škof ga je imenoval z namenom, da bo prevzel vodenje Bogoslovnega semenišča v Ljubljani, ko se bo to preselilo v novo stavbo Baragovega semenišča.

Vovk je v Ljubljani kot kanonik stanoval v stavbi kanonikata ad baculum na naslovu Pred škofijo 13, danes Ciril-Metodov trg 13. Še predno ga je škof Rožman 2. septembra 1940 pred stolnimi kanoniki slovesno umestil med stolne kanonike,⁹ mu je že naložil številne naloge. 24. avgusta 1940 ga je imenoval za sodnika Škofijskega cerkvenega sodišča v Ljubljani za dobo deset let¹⁰

⁴ Matjaž Ambrožič, *Spomini in semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, (Viri/Arhivsko društvo Slovenije; št. 30), Ljubljana 2010, str. 63–65 (dalje: *Ambrožič, Spomini in semeniška kronika*).

⁵ Ceglar, *Škof Vovk in njegov čas 1900–1963, I. del*, str. 99.

⁶ NŠAL 332, Gregorij Rožman, šk. 41. Tiski in pričevanja o Rožmanu. Florijan Ramšak: Usoda škofa dr. Rožmana. Ambrožič, *Spomini in semeniška kronika*, str. 84, 85.

⁷ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 71, Kapitelj Ljubljana (stolni). Anton Vovk se prijavlja na razpisano mesto za kanonikat. Trzič, 14. 2. 1940, št. 969; Škof Gregorij Rožman javlja stolnemu kapitolu v Ljubljani, da namerava za kanonika imenovati Antona Vovka. Ljubljana, 26. 3. 1940, št. 969, priloga c. NŠAL 333, šk. 1. Ljubljanski škof Gregorij Rožman imenuje Antona Vovka za kanonika ad baculum, Ljubljana, 15. 4. 1940, št. 1834.

⁸ Ambrožič, *Spomini in semeniška kronika*, str. 84, 85.

⁹ NŠAL 333, Anton Vovk, šk. 1. Škof Rožman potrjuje, da je bil Vovk 2. 9. 1940 umeščen za kanonika v Ljubljani. Ljubljana, 2. 9. 1940, št. 4090. NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 71, Kapitelj Ljubljana (stolni). Vovk vpričo škofa izpove vero. Ljubljana, 2. 9. 1940, št. 4090.

¹⁰ NŠAL 333, šk. 1. Škof Rožman imenuje Vovka za sodnika škofijskega cerkvenega sodišča. Ljubljana, 24. 8. 1940, št. 3940.

in 26. avgusta za arhidiakona IV. arhidiakonata ljubljanske škofije.¹¹ Na seji stolnega kapitlja 20. septembra 1940 je Vovk podal prisego pred nastopom službe kanonika.¹²

5. septembra je Vovk pred generalnim vikarjem Nadraham podal prise-go¹³ in nastopil službo cerkvenega sodnika. V koliko in katerih primerih je Vovk deloval kot cerkveni sodnik, ni povsem znano. Mnogo gradiva cerkvenega sodišča za obdobje med vojno je po vojni oblast zaplenila.¹⁴ Kolikor je razvidno iz preostalega gradiva v Nadškofijskem arhivu Ljubljana (NŠAL), Vovk ni vodil primerov zakonskih zadev,¹⁵ ki so sicer predstavljale največji delež obravnav sodišča, ampak je bil zadolžen za duhovniške zadeve.

Znana sta dva primera. V začetku leta 1942 je bil imenovan za preiskovalnega sodnika v zadevi tožbe uradnice Ivanke Ambrožič zoper ribniškega dekana Viktorijana Demšarja (1904–1992) zaradi razžalitve. Vovk je kot preiskovalni sodnik zaslišal obe stranki in uspel doseči mirno poravnavo s tem, da je ribniški dekan preklical žaljive izjave, s čimer je bil postopek zaključen.¹⁶ Drugi primer je tudi iz časa vojne, ko je kot cerkveni sodnik sodeloval ob sporu med duhovnikom Francem Glavačem in Antonom Duhovnikom, v katerem je tudi dosegel poravnavo. Kaj več o tem ni znanega, ker je akt o tej zadevi leta 1947 zaplenila Uprava državne varnosti in se dokument ni ohranil.¹⁷

Službo arhidiakona je nastopil 5. septembra 1940¹⁸ in prevzel IV. arhidiakonat, ki je obsegal dekanije Vrhnika, Cerknica, Kočevje in Ribnica.¹⁹ Naloge arhidiakona so bile predvsem nadzor in usmerjanje delovanja dekanov.

Ena od nalog po kanonični starosti najmlajših dveh kanonikov je bila, da sta stregla škofu pri pontifikalnih mašah. Kanonik Vovk je bil prvo leto subdiakon, po nastopu novega kanonika Janeza Kraljiča (1898–1970) v začetku leta 1942 pa diakon. Škof je imel pontifikalne maše v stolnici le ob največjih cerkvenih praznikih, ob manjših pa sta maše vodila prošt ali dekan. Vovk jih je pogosto nadomeščal in imel v stolnici veliko slovesnih maš. Kanoniki so kot stolni pridigarji ob nedeljah in praznikih pridigali pri glavni maši ob pol desetih.²⁰

¹¹ NŠAL 333, šk. 1. Škof Rožman imenuje Vovka za arhidiakona IV. arhidiakonata. Ljubljana, 26. 8. 1940, št. 3982.

¹² NŠAL 100, šk. 362, Vovk na seji stolnega kapitlja podaja prisego. Ljubljana 20. 9. 1940.

¹³ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 30. Cerkevno sodišče. Prisega Vovka ob nastopu službe cerkvenega sinodalnega sodnika. Ljubljana, 5. 9. 1940, št. 4180.

¹⁴ Vovk, *V spomin in opomin*, str. 361.

¹⁵ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 328, 329, Zakonske zadeve 1940–45.

¹⁶ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 30, 1942, Dokument št. 301.

¹⁷ Vovk, *V spomin in opomin*, str. 361.

¹⁸ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 6. Arhidiakonati. Prisega Vovka. Ljubljana, 5. 9. 1940, št. 4181.

¹⁹ *Zakonik ljubljanske škofije*, Ljubljana 1940, str. 43–44.

²⁰ Prim. NŠAL 333, šk. 11. Pridige ob praznikih in razih priložnostih v ljubljanski stolnici.

Navadno je pridigal po kanonični starosti najmlajši kanonik. Vovk je to službo redno opravljal od prihoda pa do septembra 1942,²¹ pogosto pa tudi kasneje.

V pridigah je večinoma preko svetopisemskih odlomkov in zgodovinskih dogodkov ljudi spodbujal k zvestobi Bogu in Cerkvi, k popolnemu zaupanju v božjo previdnost, Marijinemu varstvu, k češčenju sv. Rešnjega telesa, Marijinega in Jezusovega srca, usmiljenju in dobroti. V vsem je sledil katoliškemu nauku papežev in dosledno sledil usmeritvi škofa Rožmana.

Že kmalu po nastopu službe kanonika je imel 13. oktobra 1940 zanimivo pridigo z naslovom »*Sovražniki božji in naši nam morejo utrditi vero in življenje v Bogu*«,²² v kateri se kaže njegov odločen značaj in hkrati odnos do nasprotnikov vere, ki naj jih katoličani ne sovražijo, ampak naj njihovo nasprotovanje obrnejo sebi v prid, za poglobljanje vere.

V pridigah je odločno spregovoril tudi o socialnih temah v luči božjega usmiljenja. Na karitativno nedeljo leta 1940 je zbrane opomnil, da ni krščanski nauk, da kdor ni zmožen, »*da bi se preril sam skozi življenja pot, ta ni vreden, da sploh živi /.../ Dolžnost vsakega kristjana je, da deli miloščino. Nujnost in velikost te dolžnosti narekuje potreba reveža in premoženjska zmožnost tistega, ki naj to potrebo z miloščino podpre. Čim večja je potreba reveža, tem izdatnejša in hitrejša mora biti pomoč in čim večje je premoženje tistega, ki je poklican pomoč nuditi, tem večja mora biti tudi njegova miloščina.*«²³

Na dan umestitve med kanonike, 2. septembra 1940, ga je škof imenoval tudi za prvega konzistorialnega svetnika ljubljanske škofije,²⁴ v naslednjih mesecih pa mu je dodal še nekatere druge naloge pri upravi škofije. 2. decembra 1940 ga je imenoval za člana društvenega, socialno-karitativnega in gospodarskega sveta škofije.²⁵

Škofijski konzistorij je bilo škofovo posvetovalno telo, ki so ga sestavljali člani, ki jih je imenoval škof in so delovali v raznih oddelkih škofijske kurije, zlasti pa v svetih. Škof naj bi konzistorij v normalnih okoliščinah skliceval vsaj enkrat letno, na seji pa naj bi pregledali delo v škofiji in začrtali glavne smernice za prihodnje delovanje.²⁶

²¹ Prim. NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44. Ceglar, *Nadškof Vovk in njegov čas 1900–1963*, I. del, str. 100.

²² Glej: Priloge, Dokument št. 1. NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44. XXII. nedelja po binkošti. Sovražniki božji in naši nam morejo utrditi vero in življenje v Bogu.

²³ NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44. Karitativna nedelja, 3. 11. 1940. Opomin k vršitvi dobrih del, 6. 8. 1942.

²⁴ NŠAL 333, šk. 1. Škof Rožman imenuje Vovka za prvega konzistorialnega svetnika ljubljanske škofije; Ljubljana, 2. 9. 1940, št. 4090.

²⁵ NŠAL 333, šk. 1. Škof Rožman imenuje Vovka za člana Društvenega sveta, za člana socialno-karitativnega sveta; za člana gospodarskega sveta. Ljubljana, 2. 12. 1940, št. 5734.

²⁶ *Zakonik ljubljanske škofije*; str. 33–34.

Nov *Zakonik ljubljanske škofije*, ki je v veljavo stopil avgusta 1940,²⁷ je predvideval ustanovitev številnih svetov, ki bodo škofu pomagali s strokovnimi nasveti in načrti pri upravi škofije. Vovk je bil, kot rečeno, imenovan za člana treh svetov: društvenega, socialno-karitativnega in gospodarskega. Društveni svet naj bi bdel nad položajem Katoliške akcije (KA) in ostalih verskih društev in organizacij, socialno-karitativni svet nad socialnim in karitativnim delovanjem v škofiji, gospodarski svet pa nad upravo cerkvenega premoženja.²⁸

Društveni svet, v katerega so bili imenovani še Alojzij Stroj (1868–1957), Andrej Snoj (1886–1962), Alojzij Odar (1902–1953) in Gregorij Žerjav (1888–1943),²⁹ verjetno spričo vojnih razmer sploh nikoli ni pričel z delom, o njegovem delovanju tudi ni ohranjenega nobenega gradiva. Se je pa Vovk s prihodom v Ljubljano takoj vključil v delovanje KA. 17. novembra 1940 je imel za dijakе in višješolce KA duhovno rekolekcijo na temo »Vice, pekel, nebesa«.³⁰ Od jeseni 1940 do marca 1941 je Narodni svet KA organiziral Socialno šolo za mlade delavce, da bi jih usposobili za apostolat med slovenskim delavstvom. Šola, ki se je udeležilo dvajset mladih fantov, je potekala v Vajeniškem domu v Ljubljani, med petnajstimi predavatelji je bil tudi Anton Vovk s predmetom moralni nauk, samovzgoja, poklic in sicer v obsegu dve uri tedensko, skupaj 26 ur.³¹ V kapeli Hiralnice sv. Jožefa je imel 26. oktobra 1941 nagovor ob posvetitvi Kristusu Kralju za članice KA, kjer je med drugim dejal: »*Apostolska in reševalna pot za neumrjoče duše v 20. stoletju je KA. Poznate njeno bistvo in njene naloge. Vršite te naloge z vnemo. /.../ Bodimo vsi apostoli. Vsak na svojem mestu, vsak v svoji okolici. Apostoli z zgledom, delom in besedo. Apostoli z molitvijo in žrtvijo. Pri našem apostolskem delu naj bo Kristus naš Kralj. Kristus naš Kralj – mi čreda njegova. Še več: Kristus naš Kralj – mi prijatelji njegovi. Še več: Kristus naš Kralj – mi sodelavci njegovi pri reševanju neumrjočih duš.*«³²

Prva seja gospodarskega sveta ljubljanske škofije je bila 7. decembra 1940 in na njej je bil Vovk izglasovan za zapisnikarja sveta, to nalogo je opravljal vse do konca vojne. Člani so bili še kanonik Alojzij Zupan (1891–1941) ter Viktor Steska (1868–1946), Alojzij Odar in Franc Gabrovšek (1890–1951). Na sejah, ki so se odvile enkrat do dvakrat mesečno, so razpravljali o upravi škofijskega

²⁷ *Zakonik ljubljanske škofije*; str. 32–39.

²⁸ *Zakonik ljubljanske škofije*; str. 32–39.

²⁹ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 154, Ordinariat. Seznam na novo ustanovljenih škofijskih svetov z imeni njihovih članov. 1940, št. 5734.

³⁰ NŠAL 333, šk. 2. »Vice, pekel, nebesa« Rekolekcija za dijakе – višješolce – mladcev; 17. 11. 1940.

³¹ NŠAL 212, šk. 12. Socialna šola KA 1940/41.

³² NŠAL 333, šk. 10. Ljubljana, hiralnica sv. Jožefa, Nagovor KA ob posvetitvi Kristusu Kralju, 26. 10. 1941.

premoženja, o večjih finančnih projektih župnij, prodajah ali najemih premoženja župnij in ostalih pomembnih gmotnih stvarih v skladu s kanonskim pravom.³³

30. decembra 1940 je škof Rožman Vovka imenoval za svojega zastopnika v odboru Duhovskega podpornega društva za ljubljansko škofijo.³⁴ Namen društva je bil pomagati revnim, bolnim in ostarelim škofijskim duhovnikom in to poslanstvo se je za izbruhom vojne še zaostriilo, Vovk pa je svojo nalogo opravljal predvsem v okviru novih razmer, ki ga je prinesla druga svetovna vojna.³⁵

3 DELOVANJE V ČASU VOJNE

6. aprila 1941 so sile osi napadle Jugoslavijo in ta je v nekaj tednih kapitulirala. Področje ljubljanske škofije je bilo razdeljeno na dve okupacijski območji, ki so ju zasedli Nemci in Italijani. Prvi dan po izbruhu vojne je škof Rožman naredil seznam pooblaščenih generalnih vikarjev, ki bi v primeru, da se njemu kaj pripeti, po vrstnem redu prevzeli vodenje škofije. Na prvem mestu je bil generalni vikar Ignacij Nadrah, nato pa so sledili kanoniki: Tomaž Klinar (1883–1962), Gregorij Žerjav, Alojzij Zupan in kot zadnji Anton Vovk.³⁶

Vojna je povsem spremenila tok dogodkov in ljudje so se morali prilagoditi novi stvarnosti. Tudi Vovkove naloge so se precej spremenile. Zaradi vojnih razmer se bogoslovje ni preselilo v še nedograjene prostore Baragovega semenišča in Vovk jeseni leta 1941 ni prevzel vodenja semenišča, njegova glavna skrb so postali duhovniki begunci.

Vojna je sprožila množično preseljevanje civilnega prebivalstva. Mnogi so bili prisilno izgnani, številni so zaradi nevarnosti in strahu zbežali sami. Begunci so postali tudi mnogi duhovniki in za te je ljubljanska škofija ustanovila poseben stanovski odbor.

V maju 1941 so v Ljubljansko pokrajino že pričeli prihajati prvi prebegli in izgnani duhovniki iz predelov ljubljanske škofije, ki so ga zasedli Nemci. Škof Rožman je zato 5. maja 1941 v škofijski dvorec povabil nekaj duhovnikov in jih imenoval za člane Škofijskega odbora za pomoč izgnanim duhovnikom³⁷ in za predsednika postavil Antona Vovka.³⁸ Število duhovnikov beguncev se je hitro povečevalo. Konec julija 1941 je bilo stanje naslednje: na ozemlju ljubljanske

³³ NŠAL 333, šk. 2. Zapisniki sej Škofijskega gospodarskega sveta, 1940–45. NŠAL 5, šk. 154. Ordinariat, Seznam na novo ustanovljenih škofijskih svetov z imeni njihovih članov. 1940, št. 5734. *Zakonik ljubljanske škofije*; str. 36.

³⁴ NŠAL 333, šk. 1. Škof Rožman imenuje Vovka za svojega zastopnika v odboru Duhovskega podpornega društva za ljubljansko škofijo. Ljubljana, 30. 12. 1940, št. 6199.

³⁵ Gradivo Duhovskega podpornega društva za medvojno obdobje žal ni ohranjeno.

³⁶ NŠAL 333, šk. 2. Vrstni red naslednikov generalnega vikarja, ki ga je napravil škof Gregorij Rožman, Ljubljana 7. 4. 1941 št. 1730.

³⁷ Več o tem društvu v: Blaž Otrin, Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom (1941–1945), v: *Arhivi* 45 (2022), št. 2, str. 351–371.

³⁸ NŠAL 38, Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom, šk. 1. Sejni zapisnik št. 1, 5. 5. 1941, str. 1.

škofije, ki so ga zasedli Nemci, in je imelo pred okupacijo 275 svetnih duhovnikov, jih je ostalo le še 24, od teh le 14 aktivnih, ostali so bili upokojeni. Vsi ostali so bili razseljeni, zaprti ali pa so pobegnili. Pregnani so bili tudi vsi redovniki.³⁹ V septembru 1941 je bilo v Ljubljanski pokrajini že tudi 51 duhovnikov lavantinske škofije.⁴⁰ V juniju 1942 je bilo v Ljubljanski pokrajini 213 duhovnikov beguncev iz ljubljanske škofije in 74 duhovnikov iz lavantinske škofije, skupno torej 287. V begunstvu na Hrvaškem, v Srbiji ali Nemčiji pa je bilo še 32 duhovnikov ljubljanske in 242 lavantinske škofije.⁴¹

Škofijski odbor se je srečeval na rednih sejah in na njih obravnaval aktualno begunsko problematiko. Evidentirali so vse duhovnike begunce ljubljanske in lavantinske škofije, ki so se zatekli na njeno ozemlje, nato pa zbirali zanje pomoč in jim vsestransko pomagali. V prvi vrsti je šlo za ureditev njihove namestitve. Odbor je poleg nastanitve pomagal pri oskrbi najrazličnejših pripomočkov: pri obleki, za plačila obrtnikom, za posteljnino in odeje, za drva in drugo kurivo, za mašne potrebščine itd. Pomagali so tudi duhovnikom beguncem ljubljanske škofije, ki so bili zaprti, in jim pošiljali perilo, odeje, rjuhe in hrano.⁴² Tistim v begunstvu v drugih škofijah so pošiljal denar, brevirje, obleke, prenosne oltarje itd.⁴³

Glavni motor Škofijskega odbora za pomoč izgnanim duhovnikom je bil predsednik Anton Vovk. Z delom v odboru je bil precej zaposlen, največ dela pa je imel v prvem letu delovanja. Skliceval in vodil je seje odbora ter ob odsotnosti zapisnikarja pisal zapisnike. Osebnostno je sprejemal in reševal pisne vloge duhovnikov za podpore. Skrbel je za namestitev tistih duhovnikov, ki si sami niso uspeli priskrbeti bivališča. Zaradi vojnih razmer so se okoliščine stalno spreminjale in vprašanje namestitev je bilo ves čas aktualno.⁴⁴ Urejal je vse potrebno za zdravljenje duhovnikov, njihovo zdravstveno rehabilitacijo in bivanje,⁴⁵ kar je bil velik zalogaj, saj je bilo med duhovniki mnogo starejših in bolnih, sredstva odbora pa omejena.

Vovk je duhovnike begunce tudi obiskoval,⁴⁶ tako tiste, ki so bivali v Ljubljani, kot tiste, ki so bivali izven Ljubljane: v Stični⁴⁷ in Ponikvah pri Dobre-

³⁹ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 12, str. 17, priloga.

⁴⁰ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 16, 9. 9. 1941, str. 24.

⁴¹ Prim. NŠAL 38, šk. 1. Poročila škofijskemu ordinariatu.

⁴² NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik, št. 58, 3. 11. 1942, str. 84; št. 59, 17. 11. 1942, str. 86, št. 94, 6. 6. 1944, str. 124. NŠAL 30, Beatifikacije, Anton Vovk, šk. 1. Spomini s. Kerubine Pance, str. 4.

⁴³ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 19, 30. 9. 1941, str. 27; št. 35, 27. 1. 1942, str. 52, št. 36, 3. 2. 1942, str. 53.

⁴⁴ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 56, 7. 10. 1942, str. 81, 3. 11. 1942, str. 84, št. 85, 18. 1. 1944, str. 115, št. 95, 27. 6. 1944, str. 125; šk. 2, Drvodol Alojzij, vloge, 1942. NŠAL 38, šk. 3, Viktor Kragl: Usoda naših duhovnikov ob času vojne (1941–1945) in skrb ljubljanskega škofijskega odbora za izgnane duhovnike.

⁴⁵ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 56, 7. 10. 1942, str. 81; št. 85, 18. 1. 1944, str. 115; št. 95, 27. 6. 1944, str. 125 ...; šk. 2, Kocjančič Anton; Stična 28. 3. 1942.

⁴⁶ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 8, 11. 7. 1941, str. 11.

⁴⁷ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 16, 9. 9. 1941, str. 23, št. 29, 9. 12. 1941, str. 29.

polju.⁴⁸ Ostarele duhovnike, ki so bivali v Zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani, je obiskoval redno na štirinajst dni. Ob njihovih obletnicah, zlati ali biserni maši, se je potrudil, da je priskrbel kakšen priboljšek, kot npr. jajca ali piščance, da so sestre lahko pripravile bolj slovesno kosilo in vedno znova so bile začudene, kako mu ob vesplošnemu pomanjkanju to uspe.⁴⁹

Skrbel je za dotok sredstev, npr. donacij in posojil Ljudske posojilnice, Katoliškega tiskovnega društva ...⁵⁰ Organiziral je zbiranje obleke,⁵¹ obutve, brevirjev in drugih potrebščin ter njihovo razdeljevanje. Zaradi vsesplošne krize ni mogel ustreči vsakomur, včasih tudi ne v osnovnih potrebah.⁵²

Potrudil se je, da je duhovnikom beguncem ob praznikih priskrbel tudi kakšen priboljšek, za božič 1941 je tako nakupil robce, žepne svetilke, pisemski papir in svinčnike.⁵³ Poleg vsega organizacijskega dela je nudil tudi prijateljsko in duhovno podpro ter hočeš nočeš opravljal tudi naloge »psihiatra«, saj so bili nekateri psihično izčrpani in zlomljeni. Iz obeh škofij, ljubljanske in lavantinske, je odbor sprejel v prav posebno oskrbo sobrate, ki so že prej vzbujali nelagodje s svojim življenjem. Odbor je v Ljubljano v oskrbo sprejel nekaj takih gospodov, ki so bivali v Zagrebu, da niso vzbujali pozornosti med Hrvati. Vovk je imel večinoma sam opravka z njimi, včasih uspešno, večkrat tudi ne. Pripetilo se je, da je kakemu revežu enostavno moral vzeti čevlje, da je ostal v copatih doma.⁵⁴

Pri vlogah, ki so jih duhovniki pošiljali za podporo, je opazno, da je bil Vovk izjemno vljuden in takten do vseh, tudi do tistih, ki niso razumeli, da njihova stiska ni največja in da so sredstva omejena. Slednjim je obzirno obrazložil, da morajo najprej uporabiti vsa svoja sredstva, saj ima odbor omejene vire in ogromno prošenj in tako pomagajo le najbolj potrebnim.⁵⁵ Previdnost je bila potrebna tudi zaradi tega, ker so se tako kot v vsaki stiski našli tudi prevaranti, ki so želeli dano situacijo izkoristiti sebi v prid.⁵⁶

Vzdrževal je tudi stike z duhovniki, ki so bili razseljeni po drugih škofijah, v Srbiji,⁵⁷ v tržaški škofiji,⁵⁸ na Hrvaškem,⁵⁹ kamor jim je odbor po možnosti dostavljal pomoč.⁶⁰

⁴⁸ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 23, 28. 10. 1941, str. 33.

⁴⁹ NŠAL 30, Beatifikacije, Anton Vovk, šk. 1. Spomini s. Kerubine Pance, str. 3.

⁵⁰ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 13, 19. 8. 1941, str. 18; št. 21, 14. 10. 1941, str. 30.

⁵¹ NŠAL 38, šk. 3. Poročila župnijskih uradov o pomoči duhovnikom beguncem; 1941.

⁵² NŠAL 38, šk. 2. Lesar Janez, november 1941.

⁵³ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 29, 9. 12. 1941, str. 42.

⁵⁴ NŠAL 38, šk. 3. Viktor Kragl: Usoda naših duhovnikov ob času vojne (1941–1945) in skrb ljubljanskega škofijskega odbora za izgnane duhovnike.

⁵⁵ NŠAL 38, šk. 2. Čebašek Jakob, vloge, 1941.

⁵⁶ NŠAL 38, šk. 3. Razna pisma in dopisi, »Bolni duhovnik v Gabrijelah« 1942.

⁵⁷ NŠAL 38, šk. 2. Bertonec Valentin, vloge; 1941–43, šk. 3. Dopisovanje glede pregnanih duhovnikov v Srbiji.

⁵⁸ NŠAL 38, šk. 2. Brglez Nace, vloge; 1943.

⁵⁹ NŠAL 38, šk. 3. Dopisovanje glede pregnanih duhovnikov na Hrvaškem; 1941.

⁶⁰ NŠAL 38, šk. 1. Sejni zapisnik št. 19, 30. 9. 1941, str. 27; št. 35, 27. 1. 1942, str. 52; št. 36, 3. 2. 1942, str. 53.

Večina duhovnikov beguncev je bila za pomoč odboru in Vovku osebno hvaležna že med vojno⁶¹ in po njej. Ko je bil Vovk jeseni 1946 imenovan za pomožnega škofa, so se mu ob čestitkah mnogi duhovniki zahvaljevali za njegovo pomoč v času vojne,⁶² izraze zahvale pa je prejemal tudi kasneje.⁶³ Vovk se je pri delu predsednika odbora izkazal kot izredno spreten in operativen z velikim smislom za pomoč sobratom duhovnikom.

Delo predsednika je bilo v prvih letih vojne njegovo najbolj izstopajoče delo, a še zdaleč ne edino, ki ga je opravljal med vojno.

Zaradi vojnih razmer v letih 1941 in 1942 ni bilo sej škofijskega konzistorija. Prva, na kateri je sodeloval tudi Vovk in na kateri je podal tudi prisego, pa je bila sklicana šele 20. avgusta 1943. Na njej so razpravljali o ugodnem razvoju pastoralnega življenja v Ljubljanski pokrajini ter o pobožnostih prvih petkov in sobot ter posvetitvi brezmadežnemu Marijinemu Srcu, ki je prispeval k dvigu versko-cerkvenega življenja. Večino časa so posvetili navodilom, kako naj se duhovniki vedejo, če bo Ljubljansko pokrajino zasedel nemški okupator in če pride do razpada oblasti in komunistične revolucije, pri čemer se predvideva množični obračun z duhovniki in katoličani. Profesor Alojzij Odar in kanonik Janez Kraljič sta predlagala, da cerkvena oblast še enkrat jasno poda navodila katoličanom o popolni nesprejemljivosti sodelovanja z OF, ki je nosilka komunizma. Dobila sta nalogo, da pripravita besedilo. V času vojne se je konzistorij naslednjič srečal 8. oktobra 1943. Na seji, na kateri je bil prisoten tudi Vovk, je škof Rožman poročal, da so v OF izdali posebno brošuro za slovenske duhovnike, na katero je treba odgovoriti. Zopet sta bila najbolj aktivna Odar in Kraljič, ki sta zagovarjala, da je treba okrepiti propagando zoper komunizem in OF, kajti najbolj nevaren je molk. Sklenili so ustanoviti propagandni odsek. Iz zapisnikov ni razvidno, da bi Vovk podal kakšen predlog.⁶⁴ Ni znano, da bi se konzistorij do konca vojne še kaj srečeval. Naslednja in zadnja seja se je odvila 5. maja 1945, k čemur se bomo vrnili kasneje.

Tudi socialno-karitativni svet se pred nastopom vojne ni sešel. Prva seja sveta je bila na pobudo člana Janeza Kalana⁶⁵ sklicana 15. aprila 1942. Predsedoval ji je škof, člani pa so bili poleg Vovka, ki je bil tudi zapisnikar, še kanonik Alojzij Stroj in še štirje drugi duhovniki: Janez Kalan, Alfonz Levičnik (1869–1966), Lovro Sedej CM (1895–1979) in Ivan Vindišar, ki pa je bil na prvi seji odsoten. Na seji so razpravljali o dejavnosti Karitativne zveze kot centralne

⁶¹ NŠAL 38, šk. 2. Hojnik Ivan, Stična, 6. 1. 1942.

⁶² NŠAL 333, šk. 15. Čestitke ob imenovanju in posvetitvi za pomožnega škofa, Meško Franc Ksaver; Oberžan Drago; Soklič Jakob; Volasko Adolf.

⁶³ NŠAL 333, šk. 16. Korespondenca, Soklič Jakob, Slovenj Gradec, 10. 6. 1947. Meško Fran Ksaver, Sele pri Slovenj Gradcu, 9. 4. 1962.

⁶⁴ NŠAL 12, Škofijski konzistorij, šk. 5. Zapisnik seje, 8. 10. 1943 (rokopis); zapisnik seje, 20. 8. 1943 (tipkopis).

⁶⁵ NŠAL 5, šk. 154. Ordinariat. Prošnja za sklic socialno-karitativnega sveta; 31. 3. 1942, št. 880.

karitativne organizacije v ljubljanski škofiji, ki jo je vodil Alfonz Levičnik, in sklenili, naj zaenkrat struktura organizirane dobrodelnosti ostane enaka, da pa naj vsaka župnija organizira neko obliko dobrodelnosti. Na drugi seji, 30. julija 1942, je bil poleg članov sveta prisoten še gost, bivši kranjski dekan Matija Škerbec (1886–1963). Glavna razprava se je vrtela okoli načina koncentracije dobrodelne pomoči za begunce in sklenili so ustanoviti Dobrodelno pisarno kot centralni organ škofijske dobrodelnosti, ki bo vodila vso dobrodelnost v škofiji in naj bi postala stalni škofijski organ. Za vzpostavitev pisarne je škof določil Matijo Škerbca in na podlagi tega sklepa je bilo 3. avgusta 1942 ustanovljeno škofijsko karitativno tajništvo, katerega naloga je bila ustanoviti Škofijsko dobrodelno pisarno, ki je nato pričela z delovanjem v septembru leta 1942. Škofijska dobrodelna pisarna je imela za glavni cilj blažiti socialno bedo, ki jo je povzročila vojna, in je na široko zastavila delo ter vključila veliko laičnih sodelavcev. Razdeljena je bila na centralni svet kot glavno posvetovalno telo in tri odseke: za begunce in izseljence, za internirance in njih družine ter za pogorelce. Na tretji seji 19. februarja 1943 je Matija Škerbec poročal o uspešnem, obilnem in težkem delu pisarne. Na seji so posebej izpostavili še skrb za vojne sirote, ki pa je bila močno otežena, saj niso imeli dostopa do novozgrajenih prostorov Škofijskega društva za varstvo sirot v Šentvidu, ki se je nahajalo pod nemško okupacijsko oblastjo. To je bila hkrati tudi zadnja seja sveta.⁶⁶

Med vojno je Vovk v omejenih možnostih vršil tudi naloge arhidiakona. V podrejenih dekanijah je opravljal pogrebe umrlih duhovnikov in se udeleževal slovesnosti. 14. avgusta 1941 je pridigal ob smrti svojega nekdanjega profesorja Franca Trdana (1883–1941) v Ribnici.⁶⁷ 15. oktobra 1942 je vodil pogreb župnika v Planini pri Rakeku Ivana Lovšina (1883–1942).⁶⁸ 31. marca 1943 je vodil pogrebno mašo za umrlim vrhniškim dekanom Janezom Burnikom (1889–1943).⁶⁹ 24. junija 1944 je bil novomašni pridigar Stanislavu Jazbecu (1919–1998), doma iz Križ, ki pa je imel zaradi vojnih razmer novo mašo na Vrhniki. Vovk mu je pridigal predvsem o težkih časih, v katerih živijo duhovniki, ki so preganjani, kot je bil Kristus. »*Dragi novomašnik, v senci križa začeniš svojo duhovniško pot. Ne izogibaj se nikdar te sence. To je pot Jezusova, nad vse blagoslovljena in blažena za pastirje in ovce njegove.*«⁷⁰

Na praznik Marijinega rojstva 8. septembra 1943 je šel Vovk blagosloviti kapelo Marije Pomagaj v Dolenjo vas pri Ribnici, ki so jo zgradili po zaobljubi župljanov in župnika Antona Trdana (1917–1987). Tega so maja 1942 v župnišču

⁶⁶ NŠAL 37. Škofijska Dobrodelna pisarna, šk. 16. Zapisniki sej škofijsko-karitativnega sveta ljubljanske škofije 1942–1943.

⁶⁷ NŠAL 333, šk. 10. Trdan, Franc. Pridiga ob pogrebu, Ribnica, 14. 8. 1941.

⁶⁸ NŠAL 333, šk. 10. Lovšin, Ivan. »+ Župniku Ivanu Lovšinu v Planini 15. 10. 1942.«

⁶⁹ *Slovenec*, št. 75 a, 3. 4. 1943, str. 3: Dekan Janez Burnik na svoji zadnji poti.

⁷⁰ NŠAL 333, šk. 10. Jazbec, Stanko. »Novomašniku Stanku Jazbecu, iz Križev pri Trziču, na Vrhniki 25. 6. 1944.«

iskali partizani, a ga niso našli. Trdan se je zaobljubil, da bo, če bo ostal živ, za Marijino krono v kapelici namenil zlate prstane, spomin na njegova starša. Obljubo je izpolnil in Vovk je v pridigi poudaril, kako dragoceno je, da so v težkih časih držali obljubo, še posebej, ker je v svetu toliko obljubljenega in ne izpolnjenega. Poudaril je, da je Marija skozi stoletja varovala slovenski narod, in podal zgodovinski pregled tega varstva ter zaključil: »*Marija je pomagala in Marija bo tudi pomagala.*«⁷¹ Vovk se ni bal priti blagosloviti kapelice, čeprav so v neposredni okolici potekali vojaški spopadi in se je župnik Trdan že čez deset dni znašel v Ljubljani kot begunec.

Leta 1943 je bil Vovk imenovan še za cenzorja ex officio pri presojanju škofijskega ordinariata glede odobritve predloženih tiskovin.⁷² Od maja 1943 do aprila 1945 je kot škofijski cenzor pregledal skupno 21 tiskov, ki so bili v odobritev predloženi Škofijskemu ordinariatu v Ljubljani. Vsem predloženim tiskom je podelil *nihil obstat*, svoje pripombe pa skrbno zapisal na predloženi rokopis, ki so ga nato vrnili avtorju oz. založniku. Iz zapisov je vidno, da se je tudi tega dela lotil z zavzetostjo in odgovornostjo.⁷³

Med vojno je opravljal še nekatere druge naloge in službe. 20. oktobra 1942 ga je škof Rožman imenoval za odbornika Družbe sv. Mohorja.⁷⁴ Leta 1943 je bil izvoljen v nadzorni odbor Vzajemne zavarovalnice.⁷⁵ Na pomoč je priiskočil ostarelemu predsedniku Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov Alojziju Stroju in postal podpredsednik društva ter aktivno spremljal dogajanje društva.⁷⁶ Vodil je duhovne vaje za dijake,⁷⁷ 6. julija 1942 pridigal ob novi maši svojega nekdanjega učenca Ladislava Tomazin (1914–1980), ki je imel novo mašo v kapeli vezilnice šolskih sester v Ljubljani.⁷⁸

4 VOVKOVO STALIŠČE DO OKUPACIJE IN BRATOMORNE VOJNE

Vrnimo se še enkrat na Vovkove pridige, saj je iz njih najbolj vidna Vovkova duhovnost in tudi odnos do medvojnih dogodkov. Kot kanonik je maševal in pridigal v glavnem v stolnici ob pol desetih.⁷⁹ Pridigam je namenjal veliko po-

⁷¹ NŠAL 333, šk. 10. Dolenja vas pri Ribnici. Pri blagoslovu kapele Marije Pomagaj v Dolenji vasi pri Ribnici 8. 9. 1943. Ceglar, *Nadškof Vovk in njegov čas 1900–1963*, I. del, str. 106.

⁷² NŠAL 5, šk. 154. Ordinariat. Prisega cenzorja ex officio Antona Vovka pred nastopom službe; Ljubljana, 5. 5. 1943, št. 1543.

⁷³ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 142, Odobrenje. Leta 1943–1945.

⁷⁴ NŠAL 333, šk. 1. Ljubljanski škof Gregorij Rožman imenuje Antona Vovka za odbornika Družbe sv. Mohorja. Ljubljana, 20. 10. 1942, št. 212/Pr.

⁷⁵ NŠAL 333, šk. 2. Sporočilo, da je občni zbor izglasoval Antona Vovka za člana nadzorništva Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani; 31. 7. 1943.

⁷⁶ Ceglar, *Nadškof Vovk in njegov čas 1900–1963*, I. del, str. 105.

⁷⁷ NŠAL 333, šk. 9. 27.–30. 3 1943 duhovne vaje dijakom realne gimnazije o grehu in čisti mladosti.

⁷⁸ NŠAL 333, šk. 10. Tomazin, Ladislav. »Novomašniku Ladislavu Tomazinu, Tržičanu, v kapeli vezilnice šolskih sester v Ljubljani 6. 7. 1942.«

⁷⁹ NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44.

zornost in se je nanje nadvse skrbno pripravil, jih natipkal, čeprav je nato govoril prosto. Ob izbruhu vojne je opazno, da so bile teme prilagojene tragičnemu času. Veliko jih je bilo na temo sprejemanja in osmišljanja trpljenja, zaupanja v neizmerno Božjo previdnost, ki vodi zgodovino,⁸⁰ in zaupanja v Marijino varstvo, ki je slovenski narod skozi zgodovino vedno varovala zla.⁸¹

Same teme pridig nazorno izpričujejo, da je okupacijo dojemal kot veliko trpljenje in preizkušnjo tako za posameznika kot za celotni narod. Cikel šestih pridig o trpljenju v oktobru in novembru 1941 je zaključil tako: »*Bog za vse to trpljenje ve in ga pripusti. Porabimo še mi vse trpljenje prav, pa bo življenje naše, po trpljenju preizkušano in očiščeno, prinašalo vredne sadove. Amen.*«⁸² Ob prazniku sv. treh kraljev leta 1944 pa je v stolnici ob navzočnosti škofa ob koncu pridige povedal: »*To Dete je bilo pripravljeno za nas umreti in je v resnici po 33. letih zemeljskega življenja za nas umrlo. Še mi mu izrečimo svojo pripravljenost in vdanost. Zakliče naj mu prisrčno sleherni izmed nas: Jezus, tebi živim, Jezus, tebi umrjem, Jezus, tvoj sem živ in mrtev. Amen.*«⁸³

Njegove pridige so bile izrazito verske, konkretne dogodke iz takratnega časa je dodal le redko, za podkrepitev povedanega, vedno pa je branil pravice vere in Cerkve. V dveh pridigah, ki sta si sledili v nekaj dneh koncem aprila in začetku maja leta 1944, pa je odločno obsodil komunizem, predvsem zaradi njegovega protiverskega boja.

Gregorij Rožman je leta 1944 na duhovnike naslovil pobudo, da se med osmino praznika varstva sv. Jožefa od 26. aprila do 3. maja verniki v posebnih molitvah priporočijo varstvu sv. Jožefa, deželnega patrona, da bi varoval narod, da bi ohranili pravo vero, zaupanje v Božjo Previdnost in ljubezen do Boga.⁸⁴ Vovk je imel med osmino pridigo z naslovom »Varstvo sv. Jožefa«, v kateri je poudaril, kako je bil sv. Jožef varuh sv. Družine v vseh njenih stiskah, ob tem pa obsodil »*brezbožni komunizem*«, ker razbija družine, in opisal trnovo pot enega svojih bivših faranov iz Metlike, ki se je uprl komunizmu.⁸⁵

Druga pridiga, v kateri je obsodil komunizem, je bila uvodna šmarnična pridiga leta 1944. Vovk je v tistem letu pridigal ob šmarnični pobožnosti na

⁸⁰ NŠAL 333, šk. 11. »O trpljenju«, serija 6 pridig (manjka št. 2), oktober, november 1941; šk. 13, Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44; XIV. nedelja po binkošti; 7. 9. 1941.

⁸¹ NŠAL 333, šk. 10. Dolenja vas pri Ribnici. Pri blagoslovu kapele Marije Pomagaj v Dolenji vasi pri Ribnici 8. 9. 1943. Šk. 13. Pridige o Mariji: »K Materi«, 13. 9. 1942, »Kakšna je podoba Marijina v našem srcu«, s. d.; »Čemu posvetitev Marijinemu srcu«, s. d.; »Marija Pomočnica obljublja: zlo na svetu se bo pleglo«, s. d.; »Rojstvo Marijino. Vera je Slovincem poklonjena po Marijini dobroti«, 8. 9. 1942.

⁸² NŠAL 333, šk. 11. »O trpljenju. VI.«, v stolnici, 23. 11. 1941.

⁸³ NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44, Praznik sv. Treh kraljev. Jezus – novorojeni, kralj, 6. 1. 1944.

⁸⁴ *Ljubljanski škofijski list*, 1944, št. 3–5, str. 35–36.

⁸⁵ Glej: Priloge, Dokument št. 2. NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44, Sv. Jožef; Varstvo sv. Jožefa, 1944.

temo vseh treh delov rožnega venca s poudarkom na Jezusovem trpljenju, ki je dopustil, da so mu sovražniki ob poslednjih urah vzeli vse, ni pa pustil, da bi mu v uri največje osamelosti in največjega trpljenja vzeli mater. V uvodu je spregovoril o konkretnih razmerah v svetu in Sloveniji: *»Preživljamo posebno težke čase. Vojska pretresa s svojimi grozotami ves svet. Tudi naš narod doživlja prebitke preizkušnje. Ni naša zemlja samo prečudno razmejena, nedostopna, poteptana in ožgana, ne brnijo pod njenim nebom samo zrakoplovi, ki nosijo s seboj rušilne in smrtne bombe, ne trka na vrata naših domov samo revščina in pomanjkanje; ne umira samo naš živelj doma in v tujini – še hujši biči udarjajo naš rod. Brezboštvo poplavlja in utaplja slovenska srca. Brezbožni komunizem požiga in ruši cerkve, mori služabnike oltarja, muči spoznavalce križa in vere. Tema izrednih britkosti [sic] in nesreč se vleče nad našo domovino in hoče nam zatemniti in vzeti vse.«*⁸⁶

Vovkova kritika komunizma ne čudi, saj je brez zadržka priznaval papeške okrožnice, ki so obsojale komunizem, sledil je usmeritvam škofa Rožmana, tudi sam pa je imel že kot župnik v Tržiču izjemno slabo izkušnjo s komunisti, ki so mu v veliki predilniški stavki leta 1936 povsem uničili katoliško delavsko strokovno organizacijo. Svoje stališče do komunizma je takrat jasno izrazil v *Cerkvenem glasniku za tržiško župnijo*. V pronicljivi analizi poteka stavke in taktike komunizma je med drugim zapisal: *»Stisko današnjih dni hoče komunizem porabiti zase, kakor nočni tat se plazi po svetu. Ima načrt, zna povzročati gibanja, išče žrtev povsod, prikrade se kamorkoli, zna hliniti. Ko se uveljavi, pa udari po vsem, kar je božjega, kdo upa z njim – proti samemu Bogu?!«*⁸⁷

Vovk je kot kanonik med vojno dosledno in zavzeto opravljal vse naloge, ki mu jih je zaupal škof Gregorij Rožman, in je v vsem sledil njegovim navodilom. Ni znan niti en primer, da bi Vovk Rožmanu ugovarjal ali bil javno kritičen do njegovih stališč. Še največjo »kritiko« je izrekel na zaslišanju 14. avgusta 1946, ko je dejal, da je bil Rožman *»prevelika dobričina«* in da je vsakemu ustregel.⁸⁸

Škof Gregorij Rožman je v veliki tiski, v kateri se je znašel slovenski narod, iskal rešitev v molitvi in postu. Že jeseni 1941 je uvedel pobožnost zadostilne molitve prvih petkov. Spomladi 1942 je vernikom naročil, naj se družine tekom pobožnosti deveterih petkov posvetijo presvetemu Srcu Jezusovemu. Konec leta 1942 je odredil, naj se po fatimskem naročilu vsak posameznik, družine, vse verske organizacije in celotna škofija posveti brezmadežnemu Marijinemu Srcu, in opravi pobožnost peterih prvih sobot. Pobožnost se je pričela na prvo soboto leta 1943, višek pa doživela z množičnim spokornim in spravnim bogoslužjem 29. maja in posvetitev škofije Marijinemu brezmadežnemu srcu

⁸⁶ Glej: Priloge, Dokument št. 3. NŠAL 333, šk. 11. Šmarnične pridige, maj 1944.

⁸⁷ *Cerkveni glasnik za tržiško župnijo*, 1936, št. 10, str. 1–2.

⁸⁸ Vovk, *V spomin in opomin*, str. 349.

30. maja 1943.⁸⁹ Kanonik Vovk je v vsem tem sledil svojemu škofu. V pridigi »Čemu posvetitev Marijinemu Srcu« je vernikom dodatno obrazložil namen posvetitve, ki je v globokem zaupanju v ljubeče Marijino materinsko srce in ker je ona sama tako želela, kot je naročila v Fatimi.⁹⁰ 29. maja je bila v Ljubljani velika spokorna procesija, ki se je vila od stolnice do svetišča na Rakovniku, in se je udeležilo več deset tisoč ljudi. Škofa Rožmana, ki je v rokah nesel križ, sta v spokorni procesiji kot asistenta spremljala na levi strani Anton Vovk in na desni Tomaž Klinar.⁹¹

V odnosu do obeh vojskujočih se strani v državljanski vojni je bil zadržan. Ni nobenih dokazov, da bi se Vovk odkrito zavzemal ali za domobrance ali partizane ali iskal stike z njimi.

Prijateljeval je sicer s Franom Saleškim Finžgarjem (1871–1962), za katerega je bilo znano, da je podpornik partizanov, in mu tudi pridigal ob njegovi zlati maši 6. avgusta 1944 v Trnovem.⁹² A to prijateljstvo je temeljilo predvsem na tem, da sta bila rojaka iz iste župnije, gorenjski duhovniki pa so bili medsebojno tesno povezani in so se radi družili. Prijateljstvo s Finžgarjem je pravzaprav edina točka, na podlagi katere so nekateri Vovku pripisovali simpatiziranje s partizani, kar pa nima nikakršne osnove.⁹³

Tudi ni nobenega dokaza, da bi bil tesneje povezan z domobranci. Ludvik Ceglar omenja pričevanje domobranskega oficirja Lojzeta Gregoriča iz leta 1987: »V Ljubljani je bila od nedeljah maša za domobrance pri sv. Jožefu. Prikorakali so in napolnili veliko cerkev. Vsako nedeljo od februarja do januarja 1944 [!] je maševal kan. Vovk. Za pridigo je šel na prižnico. Govoril ni nič političnega. Največkrat je pridigal o morali, in sicer o čistosti in poštenosti. Fantje so rekli: Že dolgo nismo slišali takega govornika.«⁹⁴ To je edino pričevanje o tem, da je imel Vovk maše za domobrance. A v Vovkovi zapuščini nismo odkrili nobene pridige, v kateri bi bilo pripisano, da bi jo imel za domobrance ali da jo je imel pri sv. Jožefu, razen tiste ob prazniku sv. Jožefa. Na svojih pridigarskih predlogah pa je kar precej vestno zapisoval kje in kdaj jih je uporabil. Poleg tega je nenavadno, da za maše za domobrance ne bi izvedela poveljna oblast, saj bi mu to gotovo očitala v zaslišanjih po vojni. Sicer ne gre dvomiti o mašah za domobrance pri sv. Jožefu, a to skromno pričevanje je tudi vse, kar imamo.

Vovk se med vojno politično ni izpostavljal in je užival zaupanje večine duhovnikov,⁹⁵ tako tistih, ki so simpatizirali z OF, kot tistih, ki so bili protire-

⁸⁹ Jakob Kolarič, Škof Rožman, III. del, Celovec 1977, str. 121, 125, 129.

⁹⁰ NŠAL 333, šk. 13. »Čemu posvetitev Marijinemu srcu«, 1943.

⁹¹ NŠAL 107, Fotografska zbirka, P kraji, Ljubljana - Rakovnik, spokorna procesija, 29. 5. 1943, št. 00195.

⁹² NŠAL 333, šk. 10. Pridiga Francu Saleškemu Finžgarju, 6. 8. 1944.

⁹³ Ceglar, Škof Vovk in njegov čas 1900–1963, I. del, str. 107, 108.

⁹⁴ Ceglar, Škof Vovk in njegov čas 1900–1963, I. del, str. 107.

⁹⁵ SI AS 1931, podfond Gradivo OZNE in UDV, mf, Lm 0141527, 0141528.

volucionarno usmerjeni. Tudi sicer ni imel afinitete do vojske in vojaštva, kar je izrazil na zaslišanju 14. avgusta 1946, ko je ob vprašanju, kako so bili usmerjeni duhovniki, dejal: »Kar se tiče nastrojenja duhovnikov, glede tega se nisem zanimal radi tega, ker mi nobena vojaška reč ne ugaja. Bilo je neko sodelovanje in to se mi je zdelo neumno.«⁹⁶

V arhivu UDV sta ohranjeni dve poročili dveh duhovnikov, ki sta nastali po vojni in govorita o tem, da je imel Vovk med vojno celo zaupno nalogo izvesti poravnavo med ideološko sprtimi duhovniki. Škof Rožman je Vovka konec leta 1943 pooblastil, da je vodil odbor, ki naj bi dosegel pomiritev med obema stranema z različnih polov. Okoli desetim duhovnikom iz obeh strani je dal pozive za pismene predloge glede sprave. Na strani »napredne duhovščine« oz. simpatizerjev OF so te pozive dobili Fran Saleški Finžgar, Janez Fabijan (1889–1967), Maks Miklavčič (1900–1971), Vilko Fajdiga (1903–1984), Jakob Šolar (1896–1968) in Janez Oražem (1910–1994), na drugi strani pa Alojzij Odar ter verjetno Josip Turk (1895–1951) itd. Prvi štirje predstavniki »napredne duhovščine« so v skupnem predlogu obsodili domobranstvo in sodelovanje z okupatorjem in predlagali povsem versko linijo duhovščine. Šolar je svoje stališče le osebno pojasnil škofu, Oražem pa se je odgovora vzdržal. Vovk je vsakemu od teh štirih odgovoril z očitki, ki so jih imeli zoper njih njihovi nasprotniki, in so bili formulirani v obliki vprašanj. Ti so nato na te očitke odgovorili in svoje zagovore odnesli škofu Rožmanu rekoč, da je samo on upravičen, da zahteva take odgovore; da Vovku sicer zaupajo, ne pa tudi »krogu njegovih sodelavcev« oz. ostalih članov odbora.⁹⁷ Poizkus sprave je bil neuspešen, je pa pomenljivo, da je bila vloga mediatorja, se pravi človeka, ki je imel zaupanje sprtih strani, poverjena prav Vovku.

5 REKTOR SEMENIŠČA

Ob koncu vojne je Vovk prevzel še službo, zaradi katere je bil pravzaprav imenovan v stolni kapitelj: službo rektorja Bogoslovnega semenišča v Ljubljani. Dotedanji rektor Ignacij Nadrah je sicer dolgo suvereno vodil bogoslovje in vzdrževal red, disciplino, študijsko in molitveno življenje, a so mu nove razmere postajale čedalje bolj nerazumljive in je vse težje obvladoval situacijo. Že pred vojno se je v bogoslovje naselila precejšnja napetost med bogoslovci iz vrst Katoliške akcije (KA) oz. mladcev Kristusa Kralja in t. i. mladinci oz. križarji, ki so bili zagovorniki krščanskega socializma.⁹⁸ Bogoslovci so bili med vojno čedalje bolj ogroženi s strani partizanov, ki so jim predvsem ob počitnicah stregli po življenju. 1. januarja 1943 je v vrstah bogoslovcev padla prva žrtev, ki so ji nato

⁹⁶ Vovk, *V spomin in opomin*, str. 348.

⁹⁷ SI AS 1931, podfond Gradivo OZNE in UDV, mf, Lm 0141189 in 0141527, 0141528.

⁹⁸ Ambrožič, *Spomini in semeniška kronika*, str. 16, 17, 48–50, 53–56, 194–196.

sledile še nove in nove. Novembra 1943 so bila prepovedana predavanja na Univerzi v Ljubljani in s tem tudi na teološki fakulteti. Profesorji in vodstvo semenišča so namesto predavanj na fakulteti že konec novembra v semenišču pričeli s t. i. »inštrukcijami« za bogoslovce oz. provizoričnimi predavanji. Spomladi 1943 je v vodstvu semenišča prišlo do trenj glede uveljavitve novega semeniškega reda, pri čemer je škof podprl spirituala Karla Truhlarja (1912–1977), ne pa rektorja Nadraha, kar je Nadraha osebno prizadelo in še dodatno okrepilo v sklepu, da službo rektorja čim prej odloži.

Spomladi in zgodaj poleti 1944 je bilo v semenišču veliko vznemirjenja in zmede glede grožnje, da bodo bogoslovci vpoklicani v nemško vojsko. Ob številnih nasprotujočih si informacijah in vesplošnem strahu se je del bogoslovcev celo uprl škofu, ki je skušal umiriti situacijo.⁹⁹ Na koncu so se skoraj vsi bogoslovci do 10. junija 1944 priglasili k domobrancem. Ostali so le šestoletniki – novomašniki in petoletniki, ki jim je škof odhod med domobrance tudi prepovedal. 11. junija so imeli šestoletniki novomašniško posvečenje. Avgusta 1944 je sledil nov poziv za nabor letnikov 1914–1926. Rožman je uspel pri oblasteh doseči oprostitev nabora vseh duhovnikov in bogoslovcev šestega letnika, za vpoklicane bogoslovce pri domobrancih pa, da jim ne bo treba nositi orožja.¹⁰⁰

Vse to so bili razlogi za Nadrahov dokončni odhod iz semenišča. Škof Rožman je 26. junija 1944 izdal odlok, da bo Vovk vodstvo škofijskega duhovnega semenišča prevzel z dnem 31. avgust 1944.¹⁰¹ 1. septembra 1944 je dotedanji vodja semenišča Ignacij Nadrah odložil posle semeniškega ravnatelja in se preselil v svoje kanoniško stanovanje, Anton Vovk pa se je 4. septembra 1944 preselil v semenišče in prevzel posle.¹⁰²

Vodstvo semenišča so ob Vovkovem prihodu sestavljali podvodja in ekonom Karel Gross (1880–1956), ki je bil v semenišču že od leta 1922, spiritual Karl Truhlar, ki je službo opravljal od začetka leta 1942, študijski prefekt pa je bil od leta 1943 Ludvik Čepon (1908–1985), ki je bil tudi honorarni predavatelj pomožnih bibličnih ved na teološki fakulteti. V semenišču je bilo jeseni 1944 le šestnajst šestoletnikov, bodočih novomašnikov, in deset ostalih bolnih bogoslovcev, skupaj torej le šestindvajset bogoslovcev.¹⁰³

V zaostrenih razmerah je Vovk poskušal delovati čim bolj umirjeno in bogoslovce pripraviti na pastoralno delovanje in poglobljeno duhovno življenje.

⁹⁹ Bogdan Kolar, Škof dr. Gregorij Rožman in duhovnik Vladimir Kozina. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* št. 38. Ljubljana, 2016, str. 356.

¹⁰⁰ Ambrožič, *Spomini in semeniška kronika*, str. 199–201.

¹⁰¹ NŠAL 333, šk. 1. Ljubljanski škof Gregorij Rožman imenuje Antona Vovka za vodjo škofijskega duhovnega semenišča z dnem 31. 8. 1944. Ljubljana, 26. 7. 1944, št. 1406.

¹⁰² NŠAL 5. Škofijski arhiv Ljubljana 5, Semenišče, šk. 234. 1. 9. 1944, št. 1688 in 6. 9. 1944, št. 1744.

¹⁰³ Prim. NŠAL 333, šk. 9. Nagovori bogoslovcem v semenišču in rekolleksija, 22. 10. 1944.

Študijsko in bogoslovno leto so pričeli šele 22. oktobra 1944 z rekolekcijo, na kateri se je Vovk najprej zahvalil Srcu Jezusovemu in Mariji srednici, da se to študijsko leto, čeprav v okrnjeni obliki, sploh lahko začeli. Sledila je molitev, da bi se tudi vsi ostali bogoslovci vrnili v hišo priprave, prekaljeni za svoj poklic, ne pa utrjeni. Zbrane bogoslovce je opozoril, da bo glede na okoliščine treba marsikaj potrpeti, ne sme pa trpeti »*vaša notranja priprava na vzvišen poklic*«, pri čemer so v veliko pomoč pravila semenišča. Podoben nagovor je imel naslednji dan, ko je bogoslovce ponovno pozval k spoštovanju pravil in potrpežljivosti zaradi težkih razmer, manjka kurjave, hrane in osebja. 4. novembra 1944 jim je podal navodila za asistenco v stolnici. Poudaril je, da je Boga treba spustiti v svoje srce, da nas preobrazi. Svaril jih je, da je treba stalno dvigovati oči k Bogu, da jih ne bo omrežil svet, sredi katerega bodo živeli. Varujejo naj se sanjarij in po pameti sprejemajo stvari, kot je kino.¹⁰⁴

Od svojega predhodnika Nadraha je prevzel navado, da je ob sobotah popoldan šestoletnike pripravljaj na dušnopastirsko službo. Z njimi je bratsko sedel za mizo in jih učil praktičnih stvari, kot je pisanje matičnih knjig, vmes pa podal še kakšen nauk ali poučno anekdoto.¹⁰⁵

Na božič 1944 jim je želel: »*Vso svojo mladost Bogu izročite. Ne samo v žrtvi, ampak tudi v polnem veselju. Po Mariji srednici vseh milosti to storite. Na ta način vam ne bo težko trpeti.*« Pozval je vse bogoslovce, tudi tiste vpoklicane k domobrancem, ki so sicer bili v raznih krajih, da so v duhu združeni z narodom, vso Cerkvijo in s semeniščem v praznovanju božiča.¹⁰⁶

21. januarja 1945 je imel za bogoslovce obnovitev posvetitve Srcu Jezusovemu. Poudaril je, da je Srce Jezusovo vir življenja in svetosti ter izpostavil pomembnost odpovedi. Duhovnik se mora odpovedati samemu sebi, kar je težko, a nujno. Ne more kar ob vsakem času potovati in obiskovati vseh prireditev, ne more vedno skrbeti za svoje zdravje, ker mora ob vsakem vremenu nesti sv. popotnico umirajočim. Odpovedati se mora poželenju oči, poželenju mesa, napuhu življenja, ki je v vsakem človeškem srcu. Da pa se te korenine ne razbohotijo, so potrebni večkratni odločni boji.¹⁰⁷

V januarju 1945 jim je tudi namignil, da obstaja nevarnost, da bo treba po vojni nositi civilno obleko.¹⁰⁸ 28. marca 1945, ob velikonočnih praznikih, jih je opogumljal za soočanje s prihajajočimi stiskami rekoč: »*Prav tisti, ki razume križ Gospodov, razume tudi Gospodovo vstajenje. /.../ Za križem, za Kristusom po trnovem potu hodi že vsak kandidat duhovskega stanu. V izrednih časih je*

¹⁰⁴ Prim. NŠAL 333, šk. 9. Nagovori bogoslovcem v semenišču; 1944–1949.

¹⁰⁵ Ceglar, Škof Vovk in njegov čas 1900–1963, I. del, str. 111–114.

¹⁰⁶ NŠAL 333, šk. 9. »Bogoslovcem - o božiču 1944«, Okrožnica XV/1, Ljubljana, 22. 12. 1944.

¹⁰⁷ NŠAL 333, šk. 9. Nagovori bogoslovcem v semenišču in rekolekcija, 22. 10. 1944; Obnovitev posvetitve Srcu Jezusovemu; 21. 1. 1945; ob sklepu celodnevnega češčenja sv. Rešnjega telesa; 2. 2. 1947.

¹⁰⁸ NŠAL 333, šk. 9. Nagovori bogoslovcem v semenišču; 1944–1949.

ta pot posebno ostra in polna preizkušenj. /.../ Ali niso tudi letošnji velikonočni prazniki poročstvo zmage? Morajo nam biti, če jih le v svojih križih in preizkušnjah prav doživljamo. Bog nam to milost nakloni!»¹⁰⁹

6 KONEC VOJNE

Vojna se je približevala koncu. Partizanske enote so z juga prodirale proti Ljubljani. 3 in 4. maja 1945 so partizani zavzeli Kočevje in Ribnico in nato prišli do roba Ljubljane. 5. maja dopoldan je bil v stolnem župnišču sklican škofijski konzistorij, na katerem je škof Rožman navzočim povedal, da bo po pozivu iz Celovca, kjer so mu svetovali, naj se nemudoma umakne iz Slovenije, zapustil Ljubljano in odšel na avstrijsko Koroško. O tem dogodku je Vovk kasneje zapisal: »Vsi smo bili mnenja, da je poziv, ki ga je prejel potem, ko je več nočnih ur iskal nasveta pred tabernakljem v škofijski kapeli, božji klic. Velikokrat je bilo še potem izrečeno, da je bil njegov odhod upravičen, dasi so zlobni jeziki to zlasti prve mesece jako očitali.«¹¹⁰ Tudi po vojni je Vovk ostal zvest škofu Gregoriju Rožmanu, čeprav je oblast vedno znova grobo pritiskala, naj ga obsodi.¹¹¹

Na konzistoriju 5. maja 1945 je Rožman ustno potrdil svoj odlok iz 7. aprila 1941 o vrstnem redu generalnih vikarjev, ki naj prevzamejo vodstvo škofije, na seznam pa je dodal še kanonika Franca Kimovca (1878–1964). Popoldan istega dne se je s spremstvom odpeljal iz škofije proti Avstriji in s tem vodstvo predal generalnemu vikarju Ignaciju Nadrahu.¹¹²

Sledili so negotovi dnevi, v katerih nihče ni vedel, kaj se bo zgodilo, vladala je velika panika in strah pred obračunavanjem. V takem vzdušju so se duhovniške vrste močno razredčile. V dneh pred koncem vojne so ljubljansko škofijo zapustili kar 304 duhovniki in bogoslovci, od tega 176 škofijskih duhovnikov, 66 redovnikov in 62 bogoslovcev.¹¹³

Vovk je po seji škofijskega konzistorija 5. maja 1945 sklical k seji še vodstvo semenišča in jih obvestil o gotovosti prihoda partizanov. Po seji je zbral še vse bogoslovce in jim izročil listine, na podlagi katerih bi jih lahko posvetil vsak škof. Razložil jim je o položaju in jih bodril, naj ostanejo v domovini, a jim dal prosto odločitev glede odhoda. V napeti situaciji je skušal dvigati moralo z zagotovilom, da bo sam ostal, da ne pojde nikamor in jim vlival samozavest, naj

¹⁰⁹ NŠAL 333, šk. 9. »Bogoslovcem za veliko noč 1945. Kristus je vstal!«, Ljubljana, 28. 3. 1945.

¹¹⁰ Vovk, *V spomin in opomin*, str. 41.

¹¹¹ AS 1931, podfond Gradivo OZNE in UDV, mf, Lm 0141432–34.

¹¹² NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, šk. 154, Ordinariat. Vrstni red naslednikov generalnega vikarja, ki ga je napravil škof Gregorij Rožman, Ljubljana, 7. 4. 1941, št. 1730. Zapisnik izredne seje stolnega kapitlja v Ljubljani na kateri Anton Vovk prevzame posle generalnega vikarja ljubljanske škofije; Ljubljana, 15. 6. 1945, št. 1065. NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, šk. 362. Zapisnik izredne seje stolnega kapitlja v Ljubljani a kateri Anton Vovk prevzame posle generalnega vikarja ljubljanske škofije; Ljubljana, 15. 6. 1945. Vovk, *V spomin in opomin*; str. 41.

¹¹³ NŠAL 333, šk. 12, Prešeren Anton. Pismo škofa Vovka, Ljubljana, 1957.

ostanejo, saj da je tudi »sv. Štefan postal svetnik že kot diakon«. A panika se je samo še stopnjevala, še posebej potem, ko so v Ljubljano prihajali prebežniki z Dolenjske in raznesli sicer neresnične vesti, da so partizani pobili vse duhovnike dekanije Kočevje in Ribnica. Vovk je šel ta dan pogledat situacijo po mestu in ko se je vrnil v semenišče, je pred stavbo zagledal vse šestoletnike s spiritualom Truhlarjem vred pripravljene na odhod, kar ga je močno potrlo. S 5. na 6. maj so bogoslovci še prenočili v bogoslovju, nato pa vsi odšli. Poleg spirituala sta odšla tudi ekonom Karel Gross in prefekt Ludvik Čepon, tako da je od vodstva ostal sam. Razredčil se je tudi zbor kanonikov, saj so odšli trije: Janez Kraljič, Franc Koretič (1897–1973) in Tomaž Klinar. Slednji je bil tudi stolni župnik in je pred odhodom Vovku prinesel ključe pisarne,¹¹⁴ Vovk pa je bil tako imenovan še za začasnega vikarja stolne župnije.¹¹⁵

Do 8. maja zvečer se je Vovk poslovil od številnih duhovnikov, ki so bežali, večino jih je videl zadnjič, nekateri od njih so bili kmalu tudi ubiti.¹¹⁶ Mnogim je pomagal s hrano ter to in ono uslugo, po navodilu je uničil tudi arhiv mladcev.

9. maja 1945 so partizani vkorakali v Ljubljano in mesto jih je navdušeno sprejelo. Mesto je bilo zavito v zastave, cvetje in vence, v izložbah pa so se pojavile Titove slike in marsikateri okvir, ki je prej nosil Marijino podobo, je sedaj nosil Titovo.¹¹⁷ V prvih tednih po koncu vojne je Vovk vodil stolno župnijo in vse pobožnosti v stolnici.¹¹⁸ Na vnebohod je sam pričel z branjem šmarnic in jih nato pred polno cerkvijo slovesno zaključil konec meseca maja. 14. maja je bila v stolnici na zahtevo partizanskega duhovnika Metoda Mikuža (1909–1982) maša za padle osvoboditelje Ljubljane, ki jo je Mikuž tudi sam vodil, udeležili pa so se je tudi kanoniki.¹¹⁹

Na prvi seji stolnega kapitlja po Rožmanovem odhodu, 15. maja 1945, so kanoniki z generalnim vikarjem Nadrahom na čelu obravnavali osnutek oznanila za nove razmere, v katerem so izrazili lojalnost novi oblasti. Oznanilo so nato poslali župnijam z naročilom, naj ga preberejo prvo nedeljo po prejetju.¹²⁰

Takoj po prihodu partizanov je oblast pričela s preiskavami na škofiji, kjer so zaplenili veliko dokumentacije. 14. maja so v semenišče naselili vojne invalide, pozneje pa še številne druge, s čimer se je v semenišče naselil nered in razvrat: veseljačenje, petje, pitje, plesi in veliko kraje inventarja, vlamljanje v sobe

¹¹⁴ Vovk, *V spomin in opomin*; str. 41–45.

¹¹⁵ NŠAL 333, šk. 1. Generalni vikar Ignacij Nadrah imenuje Antona Vovka za začasnega vikarja za stolno župnijo. Ljubljana, 6. 5. 1945.

¹¹⁶ Jožef Šolar in Jakob Mavec. Prim. Vovk, *V spomin in opomin*; str. 45.

¹¹⁷ Vovk, *V spomin in opomin*; str. 43–46.

¹¹⁸ NŠAL 333, šk. 12, Prešeren Anton. Pismo škofa Vovka, Ljubljana, 1957.

¹¹⁹ Vovk, *V spomin in opomin*; str. 48, 49.

¹²⁰ NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5 šk. 154, Ordinariat. Vdanostna izjava novim oblastem generalnega vikarja ljubljanske škofije Ignacija Nadraha; Ljubljana, 15. 5. 1945, št. 892. NŠAL 100, šk. 362. Zapisnik sej po 5. maju 1945 do 11. julija 1945.

itd. 31. maja je v semenišče prvič prišla OZNA in zaslišala obolelega bogoslovca Franca Zaplato, ki v začetku maja zaradi bolezni ni odšel na Koroško, ampak domov v Litijo, in je prišel v Ljubljano k zdravniku in nato prespat v semenišče, da bi naslednje jutro kot edini bogoslovec pomagal Vovku pri bogoslužju.¹²¹

Nova oblast je po vojni poskušala pridobiti kakršenkoli material, dokument, pričevanje itd., ki bi lahko Vovka bremenil za medvojno obdobje, a ga ni našla. Na podlagi takšnih materialov je oblast po vojni množično zapirala duhovnike za dolgoletne kazni ali pa jih izsiljevala in jih silila k sodelovanju z Upravo državne varnosti.¹²² Njen sodelavec Francka (duhovnik in škofijski arhivar Maks Miklavčič) je v karakteristiki za Vovka ob koncu leta 1945 zapisal: »Užival je kot objektivni človek zaupanja vseh, razen okupatorja s katerim ni imel stikov.« Na drugem mestu je zapisal še: »Med okupacijo je bil Vovk na glasu poštenjaka, ki se ni omadeževal rok, pač pa je skušal biti pravičen in je storil precej dobrega.«¹²³

Ti dve oznaki zelo posrečeno orišeta osnovno Vovkovo zadrževanje med drugo svetovno vojno, pri tem pa je treba še dodati, da je ves čas dosledno tudi zavračal komunizem.

PRILOGE

Dokument št. 1: Pridiga Antona Vovka »Sovražniki božji in naši nam morajo utrditi vero v življenje v Bogu.« Ljubljana, stolnica sv. Nikolaja, 13. 10. 1940.

Vir: NŠAL 333, šk. 13. Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44 (tipkopis, 3 str.).

XXII. nedelja po Binkoštih.

Sovražniki božji in naši nam morajo utrditi vero v življenje v Bogu.

So prizori v Jezusovem življenju, ki vlivajo v našo dušo veselo mero zadovoljnosti in ponosa. Kaj-ne to čutimo takrat, kadar Gospod svoje zvite nasprotnike, pismarje in farizeje, z neizpodbitnimi svojimi besedami prisili k molku in z vso mirnostjo, pa gotovostjo, raztrga njihove zvite zanke. Z občudovanjem strmimo ob takih prilikah in Gospoda, ki ima besede večnega življenja molimo z besedami preroka Daniela (2,20) : »Hvaljeno bodi ime Gospodovo na vekov veke, ker njegova je modrost in moč. Globoke in skrite reči odkriva. Ve to kar je v temi in luč je z njim.« Nikdar niso sovražniki božjega Učenika spravili v zadrego ali sramoto. Vedno je bil pa uspeh njihovega zalezovanja in skušanja

¹²¹ Vovk, *V spomin in opomin*; str. 50–54.

¹²² AS 1931. RSNZ SRS, t. e. 3138. Sodelavci (zaupniki) iz duhovniških vrst – elaborat.

¹²³ AS 1931. RSNZ SRS, podfond Gradivo OZNE in UDV, mf, Lm 0141186.

ta, da so bili Jezusovi pristaši utrjeni v veri in zvestobi. – Kristusa so sovražniki njegovi skušnjavci lovili in lovijo še vedno tudi nas. Toda ob vseh takih prilikah moramo klicati besede, ki jih je govoril egiptovski Jožef svojim bratom: »Vi ste sicer hudo namenjali zoper mene, Bog pa je to obrnil v dobro.« (Gen. 50,20). Srečujmo kadar koli in kjer koli sovražnike božje in svoje, vedno moramo ob takih srečanjih utrditi svojo vero in zvesto življenje v Bogu.

Niso samo enkrat sovražniki Jezusa skušali s hinavskimi besedami v besedi ujeti. Zastavljali so mu vprašanja: »Učenik, katera je največja zapoved v postavi?« (Mat. 22,36) Zvedeli so jo! – Pripeljali so mu v tempelj ženo zasačeno v prešuštvovanju, in so mu rekli, ker so ga skušali, da bi ga mogli tožiti: »Učenik, ta žena je bil zasačena v prešuštvovanju. V postavi nam Mojzes ukazuje take kamenjati. Kaj pa ti praviš? Jezus se je pa pripognil in je s prstom pisal po tleh. Ko ga pa niso nehali vpraševati, se je zravnal in jim rekel: »Kdor izmed vas je brez greha, naj prvi vrže kamen vanjo«. Ko so pa to slišali, so drug za drugim odhajali, Jezus je pa obrnil grešnico na pravo pot življenja. Pred velikim zborom ga je vprašal veliki duhovnik: »Si Ti Kristus, sin Blagoslovljenega?« Svečano je odgovoril: »Jaz sem ...« Vsa ta in podobna vprašanja so zastavljali Jezusu samo zato, da bi ga, po besedi sv. Janeza (8,6) mogli tožiti. Hudobija je tičala v vseh vprašanjih, toda s svojimi odgovori je božji Učenik ravno v takih prilikah pokazal vso svojo božjo modrost. Sovražniki njegovi so se pogrezali v molk in prosti [!] svoji volji so bili priče Resnice, privrženci Jezusovi so se pa utrjevali in množili. Marsikatero globoke Jezusove besede ne bi imeli v svetem Pismu, če jo ne bi povzročili njegovi sovražniki. Pravijo, da bisernica stvari na tistem mestu, kjer jo kdo dregne, najlepše bisere. Na pobudo sovražnikov je tudi božji Zveličar izrekel najlepše nauke in besede. Zlobne načrte in namene je spremenil v blagoslovljeni nauk.

Kaj pa je s sovražniki Kristusovimi in s sovražniki njegove Cerkve današnje dni? Zdi se, da so močne njihove vrste. Z ostrimi pisanimi razpravami, z umazanim besednim zaničevanjem napadajo resnice krščanstva. Slabotne v veri hočejo preslepiti, nauke vere in Cerkve skušajo preobračati po svojih obdolžitvah, zato da bi jih mogli obsojati. – Slabi v veri pred takimi sovražniki večkrat klonejo, nekateri tudi iz Cerkve izstopajo. Toda večina katoliških kristjanov pa ob napadih bogotajcev in sovražnikov božjih dvigne svoje glave in utrdi svojo vero. Mnogi prično študirati napadeno resnico in poglobijo s tem svoje znanje in svoj odnos do Boga. Čim jasnejša [str. 2] pa je resnica, tem dražja je človeškemu srcu. Z jasnostjo raste gorečnost, raste moč, pa tudi pogum za hrambo svetih verskih svetinj. Marsikateri katoličan je že morda kdaj z oplasenim Petrom govoril, da Kristusa ne pozna; pa bi ga poznal in priznal, če bi z orožjem resnice znal odbijati napade Kristusovih sramotilcev in svojih notranjih dvomov.

To je blagoslov, ki prihaja od naših verskih sovražnikov. Pomagati morajo, da vera mnogih katoličanov dobi zopet globino in moč. Proti svoji volji in proti svojim namenom prilivajo luči vere olja, da ta luč gori zopet bolj svetlo in jasno. Zato, glejte, je borbeno krščanstvo vedno najbolj čisto. Tisti, ki so katoličani zgolj po svojem družinskem izročilu, so večkrat suhe veje.

Kakšne lepe primere cvetočega krščanskega življenja imamo n.pr. večkrat v velikih mestih. Zakaj? Tam si stojita v nasprotju vera in nevera, druga ob drugo treska večkrat s hudimi boji. In iz bojev prihaja vera zmagovita in očiščena. Mnogokrat so delavci v velikih tovarnah ali večjih obratih junaki vere; znajo jo braniti in zanjo tudi marsikaj trpijo. Neverni stanovski tovariši jih sramotijo, z zvitiimi vprašanji in ugovori jih lovijo, toda ti junaki vere niso v zadregi, ne povešajo ne oči in ne glave, ampak z jasnim pogledom odgovarjajo pojasnjujejo in so celo veseli, če morejo za ime Jezusovo tudi kaj trpeti. Od kod to? V vsakdanjih zbadanjih in bojih so spoznali lepoto in vrednost prave vere, smatrajo jo za biser, ki je vreden tudi žrtev in trudov. Tako naši sovražniki morajo trdnosti, poletu in razmahu naše vere pomagati!

Niso pa sovražniki hoteli Jezusa ujeti samo v besedi, ampak tudi njegovo življenje so opazovali. Evangelisti ponovno poročajo, kako so pismarji in farizeji Jezusa »natančno opazovali«. Toda, čim bolj ostro so ga opazovali, tem bolj čist in svet je stal pred njimi. Morali so izreči besede, ki jih poroča današnji sv. evangelij: »Učenik, vemo, da si resnicoljuben in v resnici učiš pot božjo.« (Mt. 22,16). S hinavščino so sicer te besede izrekli, a krivde v resnici na njem niso mogli najti in mu jo tudi naprtiti niso mogli. Čim bolj so hoteli umazati njegov ugled pred ljudstvom, tem bolj je vzvišenost njegove časti rastla. In mirno, pa slovesno, je lahko rekel Gospod: »Kdo izmed vas mi more dokazati greh?« (Jan. 8,46).

Zveličarjevi sovražniki niso mogli najti na njem greha. Z iskanjem greha in opazovanjem so le povzročali, da je krepostno življenje Gospodovo dobivalo vedno lepšo luč in sijaj. Našemu življenju in udejstvovanju pa pomagajo sovražniki, da se greha varujemo in da po krepostih vsaj stremimo. V nekem oziru so dušni naši sovražniki obenem nam vsem angeli varuhi. Priznajmo: nismo brez napak, kot je bil božji Zveličar, toda svojih napak pogosto ne vidimo. Spraševanje vesti je za nas vse silno potrebno, pa večkrat pozabljen v duhovnem življenju. Toda, kar pozabimo mi sami, tega naši sovražniki ne pozabijo! Vest nam izprašujejo bolj natanko, kot bi jo sami. Sovražnik ima bistre oči, nič ne opravičuje, nič se ne hlina, pove resnico! To vse je pa boljše zdravilo in pobuda, kot pa hvala ali celo hinavščina prijateljev. Človek je v človeških ozirih pač malenkosten in zavest, da ga sočlovek, pa še nasprotnik, opazuje, povzroča večkrat velike uspehe tudi v duhovnem življenju.

Sovražniki Kristusovi nas učijo previdnosti, ki je žarek božje modrosti, s katero je božji Zveličar zvižaje in spletke svojih nasprotnikov osvetlil. »Bodite previdni kakor kače in preprosti kakor golobje!« (Mt.10,16), s tem navodilom tehta katoliški kristjan govorjeno in pisano besedo ter jo primerja [str. 3], če je v skladu z njegovo vero in življenjem, po veri.

Sovražniki Kristusovi nas učijo pravičnosti, ki daje vsakemu svoje. Najmanjšo krivico vidijo naši verski nasprotniki na katoliških kristjanih, pa jo radi še povečavajo, iz muhe naredijo slona, pozivajo na ves glas, da je treta dati Bogu, kar je božjega in cesarju, kar je cesarjevega. Pravičnost katoličanov do domačih, do poslov, do delavcev, do podložnih, do države, do vsakega posameznika in do skupnosti je pod strogim nadzorstvom, ki nagne marsikoga k nata[n]čnosti.

Sovražniki vzbujajo v nas čednost zmernosti, ki kroti zlasti slabe počutke in strasti. Kdor ve, da ima sovražnika, ki ga opazuje na vsak koraku, se bo ogibal napak, ki bi nudile nasprotniku priložnost zaničevanja in zasramovanja.

Sovražniki Kristusovi in Cerkve vzbujajo v nas dar moči. Devetnajststoletna zgodovina Cerkve priča, da so največji junaki vstajali takrat, kadar je bila Cerkev najbolj napadana in zaničevana. V marsikaterem boju so sovražniki božji mislili v začetku, da imajo opravka s slabiči, a imeli so opravka z zmagovalci. Najslavnejši dnevi Cerkve so bili in so tedaj, kadar je v zmagovitem boju s svojimi sovražniki.

Predragi! Katoličani današnjih dni se v resnici ne moremo pritoževati, da bi Cerkev naša imela premalo sovražnikov. Tudi vsak posameznik jih občuti. S kraljem Davidom lahko rečemo: »O Gospod, kako so se namnožili, ki me stiskajo! Mnogi se vzdigujejo zoper mene.« (Ps. 3,2) Toda, ali bomo samo zdihovali in tarnali? Nikakor! Koristijo naj nam tudi sovražniki! Poglobimo svoje znanje o verskih resnicah z branjem in poslušanjem božje besede; pomnožimo svoje molitve, da bomo z veseljem in ponosom v brezvernem svetu vero izpričevali, kjer koli in kadar koli bo treba! Sovražniki vere in verskega življenja naj nas spodbodejo, da bomo zapovedi naše vere zvesto in vestno izpolnjevali; tema greha naj nikdar ne ugasne naše luči dobrih del in lepega zgleda! Uspeh vseh bojov proti sovražnikom božjim in našim bodi, da bomo po dobljeni zmagi vedno lahko pojavljali besede egiptovskega Jožefa: »Vi ste sicer hudo namenjali zoper mene, Bog pa je to obrnil v dobro«. Amen.

*Govoril v ljubljanski stolnici 13. X. 1940.*¹²⁴

¹²⁴ Rokopisni pripis.

Dokument št. 2: Pridiga Antona Vovka »Varstvo sv. Jožefa«. Ljubljana, stolnica sv. Nikolaja, konec aprila oz. začetek maja 1944.

Vir: NŠAL 333, šk. 13. *Predloge za pridige in pridige, urejene po bogoslužnem letu, napisane v letih 1938–44, Sv. Jožef; Varstvo sv. Jožefa, 1944 (tipkopis, 3 str.).*

Varstvo sv. Jožefa

Zgodovina nam poroča, kako je znameniti govornik na javnem trgu slavil kralja Filipa Macedonskega. Proslavljal je njegove starše, govoril je o njegovem bogastvu, poveličeval je njegovo moč, srčnost in zmage. Ko je vse to v najvišji meri predstavil, tedaj je govornik za trenutek umolknil. Poslušalci so že skoraj mislili, da o Filipu Macedonskem nič več ne ve. Toda, naenkrat je govorni vzkliknil: »Vse, kar sem vam povedal, pa ni nič. A Filip Macedonski je bil oče Aleksandra Velikega, osvoboditelja sveta. To je njegova največja slava!« – Predragi v Gospodu! Smo v osmini praznika Varstva sv. Jožefa. Lahko bi počastili in proslavili tega svetnika s tem, da bi slavili njegov kraljevski – čeprav obubožani – rod, da bi naštevali njegove čednosti: ponižnost, čistost, delavnost, zvestobo in se druge, ki so značilne za tega svetnika. Toda končno bi morali tudi za trenutek utihniti in zaključiti svoja izvajanja z ugotovitvijo: Največja sla in milost, ki jo je bil sv. Jožef deležen, je pa ta, da je bil varuh Jezusov in varuh prečiste device Marije. Prav zaradi te izrednosti je nastal praznik Varstva sv. Jožefa in zaradi te odlike ga častimo kot varuha sv. Cerkve in posebej tudi kot varuha naših slovenskih dežel. Jožefovo varstvo je upravičeno upoštevano. Poglejmo to na kratko!

Sveta Družina je bila prva krščanska družina na tem svetu. Saj krščansko družino imenujemo tisto, v kateri ima Kristus veljavo. Sveta Družina je pa nastala prav zaradi Kristusa. Kristus je bil njeno središče in žarišče. Ta sveta Družina je postala korenina vseh drugih krščanskih družin. Tudi velika družina sv. Cerkve in družine raznih krščanskih narodov imajo svoj vzor in svojo podlago za pravo življenje v sveti Družini. In če se posamezne družine – celice človeške družbe, in, če se cele skupine narodov ozirajo z zaupanjem in s prošnjami na varuha prve, božje Družine – na sv. Jožefa, ali mislite, da se sv. Jožef ne bo zmešnil, kadar je za nas za svoje mogočno varavo naprošen? Saj mu je nebeški Oče takorekoč poveril nalogo, da varuje vse družine: božjo družino najprvo, potem pa vse tiste, ki so s to božjo družino v zvezi.

Lahko rečemo, da sv. Jožef pozna nevarnosti, ki krščanskim družinam pretijo. Saj ve, da prav isti sovražniki, ki so zalezovali sveto Družino, hočejo uničiti tudi druge družine na tem svetu. Glejte, komaj je sveta Družina po volji božji nastala, že je Herod stregel Jezusu po življenju. Herod ni hotel, da bi novorojeni kralj kraljeval v svojem božjem kraljestvu. Ni pustil v svojih načrtih, da bi

pridobival za svoje kraljestvo tudi druge. Sam je hotel imeti besedo in oblast. Njegova krutost ni trpela nikogar poleg sebe. In pozneje, ko je Jezus javno nastopil, mu niso mogli sovražniki ugovarjati drugega kot to, da je tesarjev sin, da izhaja iz preproste družine, iz Nazareta, od koder nič dobrega priti ne more. Vse to so govorili samo zato, da bi ga pred svetom onemogočili in bi mu s sramotanjem vzeli veljavo. Predragi v Gospodu! Ali ne skušajo tudi dandanes razni Herodi moriti otroke naših družin? Kaj pa je drugega kot Herodovo delo to, če trgajo brezbožni otroke iz objema staršev, od krščanske vzgoje in jih vzgajajo v svoje brezbožne cilje. Vemo, da je n.pr. brezbožni komunizem družino popolnoma razbil. Z možem vred je žena osamosvojena, nima dolžnosti do doma in do družine, vržena je v nemirno javno življenje in v industrijsko delo, skrb za otroke pa je prevzela [str. 2] komunistična družba, ki ni nič drugega kakor Herod za nedolžne otroke, Herod, ki mori dušo in često tudi telo. Moderni Herodi so tisti, ki pohujšujejo otroke krščanskih družin s tem, da jih oblačijo v grešno, nago, modo in ubijajo s tem v otrocih čut sramežljivosti; umazani Herodi so tisti, ki vodijo otroke v pohujšljivi kino in k umazanim predstavam, katere kvarijo in mažejo otrokovo domišljijo; brezverni Herodi so tisti, ki ne pustijo in odvajajo majhne otroke od službe božje in od sv. zakramentov. Kakšni Herodi so pa šele tisti starši, ki sad svojega telesa, nerojene otroke ubijajo, še predno pridejo na ta svet! In kakor so se iz Jezusa hoteli norčevati, ker je pripadal revni nazareški družini, tako se nekateri tudi iz krščanskih družin – zlasti tistih, ki imajo dosti članov – norčujejo, jih zapostavljajo, jih ne upoštevajo, ker pač živijo po volji božji in ne po volji mesa in tega sveta. Predragi v Gospodu! V vseh teh in sličnih nevarnostih je krščanskim družinam potreben sv. Jožef in njegovo varstvo. Tisti sv. Jožef, ki je vstal ponoči in je bežal v daljni Egipt zato, da je Jezusa obvaroval in mu rešil življenje.

Sv. Jožef pozna nevarnosti krščanskih družin in ve za vse stiske posameznih družinskih članov. Saj je sam skusil premnoge britkosti, ki se v naših družinam ponavljajo. Ena največjih njegovih britkosti je napočila, še predno je smel skrbeti za božje Dete. Sam je opazil, drugi so mu o tem govorili, da je Mazija v pričakovanju. Bil je vendar Marijin deviški ženin, čeprav je imel do nje že vse zakonske pravice. Kako težke trenutke je preživljal. A ostal je miren. Ni hotel Marije osramotiti, niti z vprašanjem ne. Le na skrivaj bi jo bil zapustil, če bi mu Bog sam po angelu ne bil povedal, da je spočela od Svetega Duha in da bo rodila božjega Sina ... Glejte, kako prav bi bilo, če bi bilo v naših družinah več mirnosti, več zaupanja, manj sumničenja. Sv. Jožef naj bo varuh zakonske zvestobe in varuh mirnega zaupnega življenja med posameznimi člani vsake družine. – Kakšna je bila Jožefova stiska, ko je bil z Jezusom in Marijo vred begunec. Naenkrat, v temni noči je moral bežati v daljni Egipt. Ni vedel, kaj naj vzame s seboj od svoje revščine. Ali skromno obleko, ali kaj orodja, da bo

mogel preživljati sveto Družino. Prišel je v tuje kraje, med nepoznane ljudi. Vso britkost begunstva je občutil. In ko se je vrnil v Nazaret je našel svoje bivališče zapuščeno, z vso pridnostjo je moral obnoviti zopet svoje gospodarstvo. Ali ni sv. Jožef podoba številnih naših beguncev v današnjih dneh? Pred dobrimi 20. leti sem spoznal dobrega kmečkega fanta doli v Belikrajini. Bil je član fantovske Mar[ijine] družbe in rad je sodeloval v katoliških društvih, čeprav je stal njegov dom daleč proč od župnije. Bilo ga je samo zdravje, vzbujal jo velike upe. Postal je gospodar. V srečnem zakonu se mu je rodilo osem otrok, od katerih je Bog nekatere poklical kmalu med svoje angele. Ob številni družini je le napredoval, povečal je dom, skrbno je obdeloval zemljo. Prišli so temni dnevi za Belokrajino, dober mož je ostal s svojo družino v Kristusovi svetlobi in odklanjal je pogubne nauke rdečega brezverstva. Skrival se je v nočeh na svojih njivah in na svoji zemlji; padel je v kali bolezni. Prebežati je moral z ženo in otroci v Ljubljano, kjer mu je kmalu prijoval še en otrok na svet. Živel je v upanju, čeprav mu je bil v odsotnosti požgan dom. Bolezen se je razvijala in na letošnjo pomlad smo ga spremili na pokopališče k sv. Križu.¹²⁵ Najmlajši otrok mu je kmalu sledil,¹²⁶ žena pa čaka z drugimi otroci, kdaj se vrne na požgano domačijo. Ko bi vam še našteval, da je bila sestra¹²⁷ tega moža v rodni [str. 3] hiši ustreljena, da so vernega očeta¹²⁸ in brata¹²⁹ žene – vdove brezbožni komunisti s strašnim počasnim mučenjem umorili, tedaj bi vsaj malo doumeli, kaj mora potrpeti samo ena družina begunska v današnjih dneh. In kdo bi naštel vse gorje beguncev samo slovenskih in vseh beguncev, ki danes tavajo po svoji in tuji zemlji. O, ali niso vredni našega sočutja in pomoči, in ali jim ni to v največjo tolažbo, da je njih varuh sv. Jožef, ki je bil prvi begunec s svojo Družino v novi zavezi.

V telesnih in dušnih stiskah nam nudi sv. Jožef svoje varstvo. Zato mu enako kot Jezusu in Mariji upravičeno v znanem vzdihu izročamo svoje telo in svojo dušo. Sv. Terezija vzklika z vso gotovostjo, da sv. Jožefa nikdar ni prosila zastonj za pomoč prav vseh stiskah, ki jih je doživljala. Razna zavetišča in sirotišča si pomembno izbirajo sv. Jožefa za svojega patrona in varuha. Sv. Jožef čudovit o pomaga. Ne bom vam našteval raznih dogodkov, ki so jih uslišanci že mnogokrat izpovedali, kako so čutili varstvo in pomoč sv. Jožefa, a hvaležnost do sv. Jožefa mi narekuje, da vam omenim, kako sem sam v svojem delu čutil

¹²⁵ Gre za Antona Obermana iz Vidošičev 2, župnija Metlika, r. 12. 7. 1904, poročen leta 1928 z Marijo Repovž iz Božakovca 9. Umrli je 20. 2. 1944 v bolnici v Ljubljani. Prim. ŽA Metlika, SA1891–2014 Vc, str. 554 in NŠAL 29, prepis mrliške knjige župnije Ljubljana - bolnica, 1944, str. 94, zap. št. 127.

¹²⁶ Anton Oberman, r. 17. 3. 1943, umrl 5. 4. 1944 v bolnici v Ljubljani. Prim. NŠAL 29, prepis mrliške knjige župnije Ljubljana - bolnica, 1944, str. 108, zap. št. 264.

¹²⁷ Marija Oberman, r. 31. 7. 1888, umrla na domačem pragu 21. 6. 1943 zaradi strelne rane ob italijanski vojaški ofenzivi. ŽA Metlika, SA1891–2014 Vc, str. 555.

¹²⁸ Anton Repovž, r. 6. 4. 1884 (ž. Podzemelj), dolgoletni cerkovnik na Božakovem, ubit z nožem 15. 9. 1942 v svoji zidnici v Vidovini. Prim. ŽA Metlika, SA1891–2014 Vc, str. 237 in NŠAL 29, prepis mrliške knjige župnije Metlika, 1942, zap. št. 43.

¹²⁹ Anton Repovž, r. 5. 10. 1908, Božakovo 9, ubit 29. 1. 1943 na Dragah. Prim. ŽA Metlika, SA1891–2014 Vc, str. 237.

pomoč sv. Jožefa. Vodil sem v delavskem kraju sirotišče in zavetišče 12 let. Zadnja leta smo preživljali 130 otrok. Vse preživljanje je slonelo skoraj izključno na darovih. In očitno je bilo, da je gospodaril sv. Jožef, ki je imel v zavetišču kapelo in h kateremu so otroci vzdikali pri vsaki skupni molitvi: Sv. Jožef, daj nam vsakdanjega kruha. Gospodaril je pa sv. Jožef tako, da ni manjkalo nikdar kruha in še drugo življenje je postajalo v hiši vedno bolj udobno. Naj nihče ne izgubi zaupanja v sv. Jožefa, kadar je v stiski za telesno življenje.

Še manj naj pa ne pozabi na sv. Jožefa tisti, ki je v stiskah dušnega življenja. Kakor se je sv. Jožef v tihoti svojega srca obrnil k Bogu tedaj, ko pred rojstvom Jezusovim ni takoj razumel spremembe na Mariji, kakor je moči iskal pri Bogu tedaj, ko mu je vse v duši vpilo, zakaj za samega Odrešenika ne najde prenočišča v Betlehemu in se mu je zdelo, da je v največjih stiskah na begu v Egipt – pa se je le na Boga obračal – prav tako se obrnimo mi na Boga v dušnih stiskah po sv. Jožefu, ki vse te naše stiske razume. Papež Pij IX. ki je bil proti koncu leta 1870 ves potrta zaradi sovražnikov, ki so pritiskali na čolnič sv. Petra, se je z vsem zaupanjem priporočil varstvu sv. Jožefa in papež in Cerkev sta prejela pomoč. Dejal je Pij IX. pozneje večkrat: »V žalostnem, brezupnem položaju sem se popolnoma izročil varstvu sv. Jožefa!«

Predragi v Gospodu. Naš Prezvzišeni nadpastir nas je letos iskreno pozval, naj bi se v osmini praznika Varstva sv. Jožefa v prošnjah zase in za naš narod zatekli k varhu sv. Cerkve in k varhu našega naroda, k sv. Jožefu. Vodil nas je v težkih časih naš nadpastir s prvimi petki k Jez[usovemu] Srcu, s prvimi sobotami in s posvetitvijo k Marijinemu Srcu in sedaj nas opozarja še na varstvo sv. Jožefa. K Jezusu, k Mariji in k sv. Jožefu so klicali po pomoč že v davnih časih naši predniki. Velikokrat so jo prejeli. Upajmo, da jo prejmemo tudi mi. Amen.

Dokument št. 3: Uvodna pridiga Antona Vovka za šmarnice, Ljubljana, stolnica sv. Nikolaja, 1. 5. 1944.

Vir: NŠAL 333, šk. 11. Šmarnične pridige, maj 1944 (tipkopis 2 str.).

Šmarnice 1944

Za uvod

Dragi častilci majniške Kraljice! Bilo je v tisti uri, ko je gibanje in grmenje vseh naravnih sil oznanjalo nekaj posebnega; ko sta sonce in luna otemnela; ko so misli vseh tistih, ki so bili v Jeruzalemu, pohitele h križu na Kalvariji. Tedaj je Jezus visel na križu in dopustil je, da so mu sovražniki tega sveta vzeli vse. Vzeli so mu svobodno kretanje po ljubih krajih; vzeli so mu z zasmehovanjem čast in dobro ime; razpršili so mu učence – prijatelje; oropali so ga obleke; gledali so,

kako mu odtekajo na križu zadnje kaplje krvi; čakali so le še trenutka, da mu vsak trenutek ugasne življenje. Pustil je Jezus, da so mu sovražniki vse to vzeli. Enega pa ni pustil. Ni pustil, da bi mu v uri osamelosti in največjega trpljenja vzeli mater. Ta je stala pod križem in je bila njegova prevelika tolažba. In prav v tej uri jo je Jezus Janezu in nam vsem izročil za Mater.

Preživljamo posebno težke čase. Vojska pretresa s svojimi grozotami ves svet. Tudi naš narod doživlja prebritke [sic] preizkušnje. Ni naša zemlja samo prečudno razmejena, nedostopna, poteptana in ožgana, ne brnijo pod njenim nebom samo zrakoplovi, ki nosijo s seboj rušilne in smrtne bombe, ne trka na vrata naših domov samo revščina in pomanjkanje; ne umira samo naš živelj doma in v tujini – še hujši biči udarjajo naš rod. Brezboštvo poplavlja in utaplja slovenska srca. Brezbožni komunizem požiga in ruši cerkve, mori služabnike oltarja, muči spoznavalce križa in vere. Tema izrednih britkosti [sic] in nesreč se vleče nad našo domovino in hoče nam zatemniti in vzeti vse.

Toda, tudi v tej temi blešči še v mnogem slovenskem srcu Kristusov križ. In iz križa nas uči Jezus, kako se moramo vojskovati. V svojo veliko tolažbo in moč pa gleda poleg križa vsak veren Slovenec Marijo in z zaupanjem ji kliče: Glej, Mati, vse nam hočejo vzeti, vse bi nam radi oskrunili in zabrisali, vendar, Tebe in Tvojega Sina hočemo ohraniti!

Tudi Marija hoče biti z nami. Ko hrumijo okoli nas sovražniki vere in rodu, si je izbrala svoj prestol prav v osrčju naše domovine in škofije, v naši stolnici. Koncem letošnjega maja poteče že leto dni, od kar imamo največjo našo svetinjo, sliko brezjanske Pomočnice v našo največjo tolažbo v svoji sredini.

Z venci in rožami bomo opletali tudi letos majniške oltarje in slike. Nekateri Marijini oltarji v slovenskih cerkvah in premnoge Marijine slike v slovenskih domovih bodo pa letos brez majniškega cvetja in brez Marijinih častilcev. Nekateri Marijine slike, še lani za majnik verno okrašene, so letos celo že v razvalinah in prahu požganih domov. Verna srca so potrta ob tej misli. Britka žalost stiska zlasti tiste, ki ne morejo poslušati domačih majniških zvonov in ne morejo počastiti majniške Kraljice v krajih svoje mladosti. – Veste, predragi, kaj ob vsem tem naredimo? Romajmo ta mesec s posebno gorečnostjo in ljubeznijo – mi, ki to moremo – k naši svetinji, k brezjanski Kraljici, v našo stolnico! Povejmo ji takoj danes v skupni otroški ljubezni, da bi ji naši verni Dolenjci in Notranjci radi prinesli že takoj v začetku meseca iz svojih logov in livad dehtečih šmarnic; zagotovimo ji, da bi edinstvene bele narcise nesli obiskovalci in prebivalci gorenjskih planin najraje že letos pred njen prestol na Brezje. A ker to še [str. 2] te dni ni mogoče, zato hočemo danes in vsak dan majnika prihajati k Mariji s prošnjo, da bi Marije in njenega Sina nikdar ne izgubili.

Izšle so za letošnji majnik lepe šmarnice o Mariji Pomagaj. Vsak večer nas bodo k naši Pomočnici vodili duhovniki – begunci, nocoj pa otvori te govore

naš prevzvišeni nadpastir, ki tako srčno želi, da bi se zlasti v majniku Mariji posvetile vse naše družine. Zjutraj pa bomo v naši stolnici svoji Materi, Pomočnici in Kraljici spleтали ves mesec rožni venec. Dva dni bomo v posamezne rože Marijinega veselja, trpljenja in poveličanja vpletali svoje misli, želje in molitve. Pričeli bomo s tem jutri.

Rožni venec je in mora biti naša najlepša slovenska molitev. Je najlepša roža za našo majniško Kraljico. Kakor je Gospod učil sam svoje učence molitve Očenaša in je to sploh najlepša molitev, tako nas tudi Marija, zlasti v svojih prikazovanjih v Lurdu in Fatimi, navaja k svoji najlepši molitvi, k rožnemu vencu.

Naj rožni venec poveže vsa slovenska srca z Marijo in Jezusom. Če nas vse zapusti, če nam vse vzamejo, rožni venec ohranimo. Kakor so ga ohranili kar po vrsti naši mučenci zoper brezbožni komunizem za pot v mučeniško in blagoslovljeno smrt. Tudi v dneh, ko gledamo, kako se utapljat naš rod: molimo rožni venec, ki je rešilna vrv za reševanje duš.

Bral sem o dobri vdovi, ki je živela v gorah. Edini sin ji je zašel na napačna pota in končno je postal divji lovec. Vse prošnje matere so bile zaman, edina tolažba uboge reve je bil rožni venec. Neprestano ga je molila v zaupanju, da s to molitvijo izprosi sebi moči, sinu pa spreobrnjenje. Težko je ta starka že hodila, ko so ji nekega dne sporočili, da so sina pri divjem lovu obstrelili in da leži ranjen v skalovju. Lepo je prosila, naj gre k sinu duhovnik z zakramenti za umirajoče. Duhovnik se je res podal na težko pot, a zakrknjeni grešnik ga ni maral. Vsedel se je duhovnik za skalo, da bi se odpočil in čakal je, da si morda umirajoči le premisli. Še predno so prišli ljudje, ki so hoteli ranjenca prenesti v dolino, je pa prisopihala preko skalovja v hrib, vsa zmučena in od padcev okrvavljena, mati umirajočega. V rokah je držala svoj ljubi rožni venec, ki ga je med potjo molila, in bil je ves krvav vsled padcev po skalinah. Vsa utrujena se je sesedla mati pri sinu, in govorila mu je besede svoje velike ljubezni. Z okrvavljenim rožnim vencem v roži ga je prosila, naj se vrne k Mariji vsaj sedaj, ko mu preti smrt. In pri pogledu na dobro mater in na rožni venec je umirajoči sedaj res zaprosil za duhovnika in prejel je lepo sv. zakramente. Takoj nato je ranjenec umrl in ljubeča mati mu je za slovo ovila roki z rožnim vencem. V smrti mu je kmalu sledila in dobri ljudje so jima na skupni grob postavili skromen kamen, v katerega so dali vdolbsti samo dve imeni, kateri opleta v trajen spomin rožni venec.

Rožni venec je bil tej ženici edina tolažba. Ta molitev je bila rešitev za njenega sina. Naj bo še nam ta molitev v težkih dneh tolažba in rešitev. Zato: Prihajmo in spletajmo vsako jutro letošnjega majnika rože rožnega venca. Kraljici maja in njenemu Sinu v čast in slavo, sebi in bližnjemu pa v posvetitev in rešitev. Amen.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana, šk. 5, 6, 30, 71, 154, 328, 329.

NŠAL 12, Škofijski konzistorij, šk. 5.

NŠAL 29, Prepis matičnih knjig.

NŠAL 30, Beatifikacije, Anton Vovk, šk. 1.

NŠAL 37, Škofijska dobrodelna pisarna, šk. 16.

NŠAL 38, Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom, šk. 1–3.

NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, šk. 362.

NŠAL 107, Fotografska zbirka, P kraji.

NŠAL 212, Katoliška akcija, šk. 12.

NŠAL 332, Gregorij Rožman, šk. 41.

NŠAL 333, Anton Vovk, šk. 1, 2, 9–16.

Župnijski arhiv (ŽA) Metlika

Status animarum 1891–2014 Vc.

Župnijski arhiv (ŽA) Tržič

Kronika, Zvezek I (1909–1932), 1930; Zvezek II (1933–2002).

Arhiv Republike Slovenije (AS)

SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, podfond Gradivo OZNE in UDV, mikrofilmi in t. e. 3138.

Časopisi in listi

Slovenec, 1943.

Cerkveni glasnik za tržiško župnijo, 1936.

Ljubljanski škofijski list, 1944.

Literatura

Ambrožič, Matjaž, *Spomini in semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha*, (Viri/Arhivsko društvo Slovenije; št. 30), Ljubljana 2010.

Ceglar, Ludvik, *Škof Vovk in njegov čas 1900–1963*, Mohorjeva družba, Celovec, Ljubljana, Dunaj 1993–1998, I.–IV. del.

Kolar, Bogdan, Škof dr. Gregorij Rožman in duhovnik Vladimir Kozina. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* št. 38, Teološka fakulteta, Ljubljana 2016, str. 338–360.

Kolar, Bogdan, *V Gospoda zaupam: iz zapiskov nadškofa Antona Vovka*, Družina, Ljubljana 2000.

Kolarič, Jakob, Škof Rožman, III. del, Družba sv. Mohorja v Celovcu 1977.

Merlak, Ivan, *Za narod in Cerkev: življenjepisi božjega služabnika Antona Vovka*, Družina, Ljubljana 2002.

Otrin, Blaž, Škofijski odbor za pomoč izgnanim duhovnikom (1941–1945), v: *Arhivi* 45 (2022), št. 2, str. 351–371.

Vovk, Anton, *V spomin in opomin* (ur. Blaž Otrin), Družina, Ljubljana 2003.

Vovkov simpozij v Rimu (ur. Edo Škulj), Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, Celje 2005.

Zakonik ljubljanske škofije, Škofijski ordinariat v Ljubljani, Ljubljana 1940.

POVZETEK

Škof Rožman je Antona Vovka leta 1940 imenoval za kanonika ljubljanskega stolnega kapitlja. Že za študijsko leto 1941/42 ga je nameraval imenovati za novega rektorja bogoslovnega semenišča, a se je zaradi začetka druge svetovne vojne to premaknilo v leto 1944. Med vojno je Vovk opravljal številne naloge in bil zvest ter dejaven pomočnik škofa, najbolj pa se je angažiral pri pomoči številnim duhovnikom beguncem, ki so se znašli v Ljubljanski pokrajini. Med vojno se ni opredeljeval glede obeh sovražnih strani v državljanski vojni, je pa odločno obsojal in zavračal komunizem. Škof Rožman mu je zaupal tudi nalogo pomiritve med duhovniki nasprotujočih si strani, a žal ni bil uspešen. Užival je zaupanje vseh, razen okupatorja, s katerim ni imel stikov. Ob koncu vojne je doživel veliko razočaranje, ker so skoraj vsi bogoslovci odšli v begunstvo, v tednih po koncu vojne pa je sodoživljal kaos in grožnje novih oblastnikov.

Ključne besede: *Anton Vovk (1900–1963), druga svetovna vojna, begunci, Gregorij Rožman (1883–1959), ljubljanski stolni kapitelj*

Summary

ANTON VOVK – CANON (1940–1945)

In 1940, Bishop Rožman appointed Anton Vovk canon of the Ljubljana Cathedral chapter. He had intended to appoint him the new rector of the theological seminary already in the 1941/42 academic year, but due to the beginning of the Second World War, this was moved to 1944. During the war, Vovk performed numerous duties and was a loyal and active bishop's assistant, but he was engaged most of all in helping numerous refugee priests who found themselves in the Ljubljana region. He did not declare himself on either of the hostile sides in the civil war during the war, although he did strongly condemn and reject communism. Bishop Rožman also entrusted him with the task of reconciliation between priests of the opposing sides, in which endeavour he was unfortunately not successful. He enjoyed the trust of all except the occupier with whom he had no contact. At the end of the war, he was greatly disappointed due to the fact that almost every seminary theologian went abroad, while in the weeks just after the end of the war, he also experienced the chaos and threats of the new authorities.

Keywords: *Anton Vovk (1900–1963), Second World War, refugees, Gregorij Rožman (1883–1959), Ljubljana cathedral chapter*